

BIBLIOTHECA MVSEI APVLENSIS
XXVIII

Cristinel Fântâneau   **Gabriel Bălan**   **Silviu Popa**   **Daniel Tentiş**

NECROPOLA DIN EPOCA BRONZULUI DE LA SEBEŞ

Editura ISTROS a Muzeului Brăilei „Carol I”
Brăila – Alba Iulia, 2017

Cuprins

Prezentarea cercetărilor arheologice de la Sebeș – <i>Între răstoace</i> (Cristinel Fântâneau, Gabriel Bălan, Daniel Tentiș, Silviu Popa)	7
Catalogul complexelor funerare din necropola de la Sebeș – <i>Între răstoace</i> (Gabriel Bălan, Daniel Tentiș, Silviu Popa, Cristinel Fântâneau)	17
Analiza osteologică a mormintelor de incinerare din necropola de la Sebeș – <i>Între răstoace</i> (Szilárd Sándor Gál)	61
Mobilierul și inventarul funerar (Gabriel Bălan, Raluca Burlacu-Timofte)	81
Necropola de la Sebeș – <i>Între răstoace</i> în contextul standardului funerar al culturii Wietenberg (Gabriel Bălan)	133
Contextul cultural și cronologic al necropolei de la Sebeș – <i>Între răstoace</i> (Gabriel Bălan, Colin P. Quinn, Gregory Hodgins)	167
The Bronze Age Cemetery from Sebeș – <i>Între răstoace</i> (Abstract)	191
List of Figures	204
Bibliografie	211
Abrevieri	218
Index	220

Contextul cultural și cronologic al necropolei de la Sebeș – Între răstoace

Gabriel Bălan
Colin P. Quinn
Gregory Hodgins

Epoca bronzului mijlociu în spațiul intracarpatic este caracterizată de evoluția culturii Wietenberg, bine individualizată prin stilul ceramic față de culturile vecine. În prezent, dispunem de două sisteme de periodizare ale culturii, utilizate în paralel de arheologi. În ordine cronologică, primul sistem argumentat este cel propus de N. Chidioșan, care are la bază stratigrafia din așezarea de la Derșida și care împarte evoluția culturii în 4 faze: I = nivelul 1 de la Derșida; II = nivelurile 2 și 3 de la Derșida; III = nivelurile 4-5 de la Derșida; IV = forme și ornamente ceramice descoperite în alte situri, diferite față de cele de la Derșida (Chidioșan 1980, 68-84). Acest sistem a fost acceptat fără rezerve de specialiști până în 1994, când N. Boroffka publică monografia culturii Wietenberg (Boroffka 1994a), în care propune un nou sistem cronologic, împărțit în patru faze principale (numerotate A-D), faza A având două sub-etape (A1 și A2) (Boroffka 1994a, 246-254).

Formele ceramice și tipurile de ornamente prezente pe vasele din necropola de la Sebeș sunt specifice fazelor timpurii ale culturii Wietenberg, lipsind acele elemente definitorii etapelor III-IV (Chidioșan 1980, 77-84) sau B-D (Boroffka 1994a, 250-251). În studiile preliminare în care am prezentat cercetările arheologice din punctul *Între răstoace*, am propus o datare la finalul fazei I și începutul fazei a II-a (Fântâneau *et al.* 2013, 179; Fântâneau *et al.* 2014, 18).

Pentru încadrarea necropolei de la Sebeș, ne-am confruntat cu problema fazei Wietenberg I, etapă sinonimă cu primul nivel de la Derșida. La aproape 50 de ani de la cercetările din această așezare, nu există un alt sit care să fie caracterizat de o ceramică similară nivelului 1. Acesta nu ocupă întreaga suprafață a sitului de la Derșida și include complexe de tip bordei,

uneori cu gropi amenajate în interior, și vetre exterioare, plus un schelet chirchit și un craniu. Ceramica din acest nivel este confecționată din pastă fină sau grosieră și este caracterizată de 15 forme, din care 11 din pastă fină, și 11 tipuri de ornamentare. Tipurile A2 (formă din pastă fină) și Ie (formă din pastă grosieră) sunt singurele forme specifice doar primelor două niveluri de la Derșida. În nivelurile superioare (3-5) oale asemănătoare tipului A2 sunt confecționate numai din pastă grosieră (tipul Id). Alte 7 forme din primul nivel (A1, B1, B2, B4, B7, E7 și Ia) se regăsesc în următoarele două niveluri de la Derșida. Trei forme sunt comune primelor 4 niveluri (A3, G1 și I.b), iar alte două (C5, E6 și Ic) sunt întâlnite în toate nivelurile. Dintre tipurile de ornamente (11), doar unul singur este comun primelor două niveluri (tipul 1e). Patru tipuri sunt specifice primelor 3 niveluri (tipurile 3i, 3j, 3bII și 3fI), alte două sunt întâlnite în primele 4 (tipurile 3k și 3l), iar patru tipuri sunt prezente în toate nivelurile de la Derșida (tipurile 1c, 2a, 2b și 3e). Este menționat un număr redus de fragmente ceramice decorate cu incizii realizate cu măturicea și pieptenele. Dar fragmente ornamentate astfel au fost descoperite și în nivelurile superioare, conform autorului cercetărilor. În primul nivel nu au fost descoperite piese de bronz, doar câteva obiecte din os și piatră fiind aduse în discuție: un cosor și un topor-ciocan cu ceafa îngustă și rotunjită (ambele din piatră) care fac parte în spațiile învecinate din etapele timpurii; și două tipuri de susținătoare de coliere din os databile în perioada Reinecke Br. A, conform autorului (Chidioșan 1980, 27-66, 69-72, fig. 2-4).

În 1994, N. Boroffka propune faza A, cu sub-etapele A1 și A2, afirmând că ceramica din nivelul 1 de la Derșida nu caracterizează o fază distinctă în evoluția culturii. Faza A are la bază

tipuri ceramice care apar pentru prima dată în nivelurile 1 și 2 de la Derșida: sub-etapa A1 conține elemente specifice doar primelor două niveluri, iar sub-etapa A2 este definită de tipuri ceramice care își fac apariția în nivelul 2 și care continuă până în nivelul 4 (Boroffka 1994a, 249). Ulterior, M. Rotea afirmă că siturile de la Păuleni, Derșida (nivelurile I și II), Turia și Suatu aparțin primei faze a culturii, caracterizate de forme și decoruri ceramice comune, întâlnite în primele două niveluri de la Derșida. Minimalizează importanța acordată decorului striat și cu pieptene la definirea fazei timpurii (Rotea 2000, 29-31; Căvruc, Rotea 2000, 158). Toate siturile datate în faza Chidioșan I de diverși specialiști (Păuleni, Turia, Suatu, Lancrăm – *Glod*, Șeușa, Plopiș și Bădeni II) sunt supuse criticii și atribuite de C. I. Popa fazei a II-a, datorită unor elemente care apar începând doar cu al doilea nivel de la Derșida (în special, decorul spiralic și vasele lobate) (Popa 2010, 129-134, 136). “Mai degrabă, Derșida I nu pare să reflecte decât o realitate specifică zonei de nord-vest a Transilvaniei, situație motivată prin poziția excentrică a așezării de la Derșida, aflată, de altfel, în afara ariei propriu-zise a culturii Wietenberg, realitate care, desigur, poate acoperi o bună parte a aspectelor Wietenberg, până la nivelul fazei a III-a, dar nu totalitatea lor” (Popa 2010, 136). C. I. Popa ar sugera că această fază nu reprezintă o etapă distinctă pentru mare parte din aria culturii. În același studiu, autorul datează însă necropola de la Bratei în faza Wietenberg I (Popa 2010, 159). Recent, primul nivel de la Rotbav – *La pârâuț* a fost atribuit fazei Boroffka A (Dietrich 2014a, 160).

Analizând contribuțiile lui N. Chidioșan, N. Boroffka, M. Rotea și C. I. Popa, putem afirma că nivelul I de la Derșida nu caracterizează o fază distinctă în evoluția culturii Wietenberg. Argumentele principale sunt:

(a) numărul redus de forme și tipuri ornamentale, comparativ cu cele specifice următoarelor două faze de la Derșida;

(b) niciunul dintre tipurile din nivelul 1 nu este specific doar fazei Wietenberg I, acestea fiind des întâlnite în nivelurile superioare de la Derșida;

(c) nu există o singură așezare sau necropolă care să fie atribuită fazei I în întreaga arie a culturii (inclusiv necropola de la Bratei, unde sunt date insuficiente datorită numărului scăzut de forme și ornamente);

(d) în culturile contemporane, materiale ceramice tipice fazei I nu sunt atestate sub formă de importuri.³

Pornind de la afirmația de mai sus, considerăm că necropola de la Sebeș – *Între răstoace* aparține primei faze din evoluția culturii. Raportat la cele două sisteme de periodizare, ceramica din necropolă este tipică fazelor I-II Chidioșan și etapei A Boroffka. În mai multe situri sunt prezente elemente comune cu cele descoperite pe ceramica din nivelurile 1-3 de la Derșida și necropola de la Sebeș. În proporție foarte mare, acestea au fost atribuite fazei Wietenberg II. Identificarea siturilor timpurii este dificilă datorită publicării materialelor arheologice fără context arheologic. Trebuie menționat că nu toate stațiunile atribuite fazei A de N. Boroffka aparțin etapei timpurii (Boroffka 1994a, 251-254, fig. 26, hărțile 54 și 55), acesta utilizând termeni precum elemente timpurii sau elemente tendențial timpurii. Câteva exemple în acest sens sunt siturile de la Lechința – *Livada intensivă* (Boroffka 1994a, pl. 84/14-16; 85/1-4) și *Poderei* (Boroffka 1994a, pl. 85/5-13), Ocna Sibiului – *Dealul Trestiei* (Boroffka 1994a, pl. 103-104), Porumbenii Mici (Boroffka 1994a, pl. 112/5-10) sau Uioara de Jos (Ciugudean 1990, fig. 2/1, 4; Boroffka 1994a, pl. 139/1-11), în care au fost descoperite, în proporție mare, elemente specifice fazelor III Chidioșan / B-C Boroffka. Elementele timpurii sau tendențial timpurii au fost aduse în discuție și pentru datarea cimitirelor de la Sibîșeni și Bistrița încă din faza timpurie (Boroffka 1994a, 251-252, fig. 26). Dar formele și ornamentele considerate

³ Păreră exprimată în alte două studii, în curs de publicare: G. Bălan, C. P. Quinn, G. Hodgins, *The Wietenberg culture: Periodization and Chronology*, în *Dacia* N.S. 60, 2016, 69-80; G. Bălan, C. P. Quinn, G. Hodgins, *The Cultural and Chronological Context of the Bronze Age Cemetery from Sebeș-Între răstoace*, în E. R. Németh, B. Rezi (ed.), *Bronze Age Connectivity in the Carpathian Basin. International Scientific Colloquium, Târgu Mureș, 13-15 October 2016*.

timpurii de N. Boroffka sunt prezente frecvent și în siturile tipice fazei a III-a Chidioșan (Bălan 2014b, 28-29).

Siturile cele mai cunoscute cu materiale tipice fazei timpurii (atribuite de cercetători fazelor Wietenberg I-II Chidioșan sau A Boroffka) sunt cele de la Sebeș – *Podul Pripocului* (Boroffka 1994a, 72, pl. 117/1-7; Popa 2010, 151-152, pl. 42/3; 43-44), Suatu (Rotea 1994), Păuleni (Rotea 2000; Cavruc, Rotea 2000; Cavruc, Buzea 2002, 46-50; pl. X-XIX, XXVII-XXX, XXXII), Oarța de Sus – *Ghiile Botii* (Kacsó 1987, fig. 22-28; Kacsó 2013; Kacsó 2015, 428-433, fig. 188-209), Oarța de Jos – *Vilceaua Rusului* (Kacsó 1987, fig. 16-19; Kacsó 2004, 53-54), Bădeni II (Lazarovici, Milea 1976, pl. VI-X: o parte din materiale sunt tipice orizontului timpurii), Țelna – *Pe coastă* (Andrițoiu 1992, 50, pl. 23/3-5; 24/4; 28/1, 10; 31/7; 32/4; 33/1; 35/8, 18, 21, 25, 31; Boroffka 1994a, 83-84; pl. 135/6-10), Turia (Székely 1995), Bratei (Popa 2010, 156-159, pl. 45), Sfântu Gheorghe – *Eprestető* (Boroffka 1994a, 74; pl. 118; 119/1-2), Stejeriș (Dumitrașcu *et al.* 2014), Romos (cercetări arheologice întreprinse de G. Bălan, S. Popa, D. Tentiș și M. Râza) (fig. 269), Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XIX-XXVII), Brașov – *Bartolomeu* (Boroffka 1994a, 26; pl. 15/7-8; 16-17; 18/1), Lancrăm – *Glod* (Popa, Simina 2004, 17-31, pl. 2-6 - groapa 12), Stolna – *Podurile Domnești* (Daróczi, Ursuțiu 2015, 14-26, pl. 108-117, 119-120) și Băștioara (Daróczi, Ursuțiu 2015, 233-234, pl. 201/CxB 003; 202-215), Rotbav (Dietrich 2014a, 157-179: nivelurile 1 și 2), Plopiș – *Cucleu* (Bejinariu 2001a, 100-101, 105, pl. II-III, IV/5-8; Bejinariu 2003, 31-32, 38, pl. II-VI), Albiș (Székely 2003), Fântânele (Marinescu 2008) și Șeușa (Ciută 2009, 83-92). În așezările de la Stolna – *Podurile Domnești* și Băștioara, Rotbav, Lancrăm și Bădeni, alături de materiale din complexe databile în orizontul timpurii, sunt menționate și niveluri Wietenberg mai târzii. Trebuie menționat că aceste situri prezintă loturi serioase de materiale ceramice, multe dintre ele din complexe, fiind posibilă astfel o analiză pertinentă.

Și o parte din materialele din siturile cu cel puțin două niveluri de la Chintelnic (Boroffka 1994a, 29-30, pl. 26/7; 27/6-9; 28/9; 29/1, 3), Cicău (Boroffka 1994a, 30, pl. 37/7;

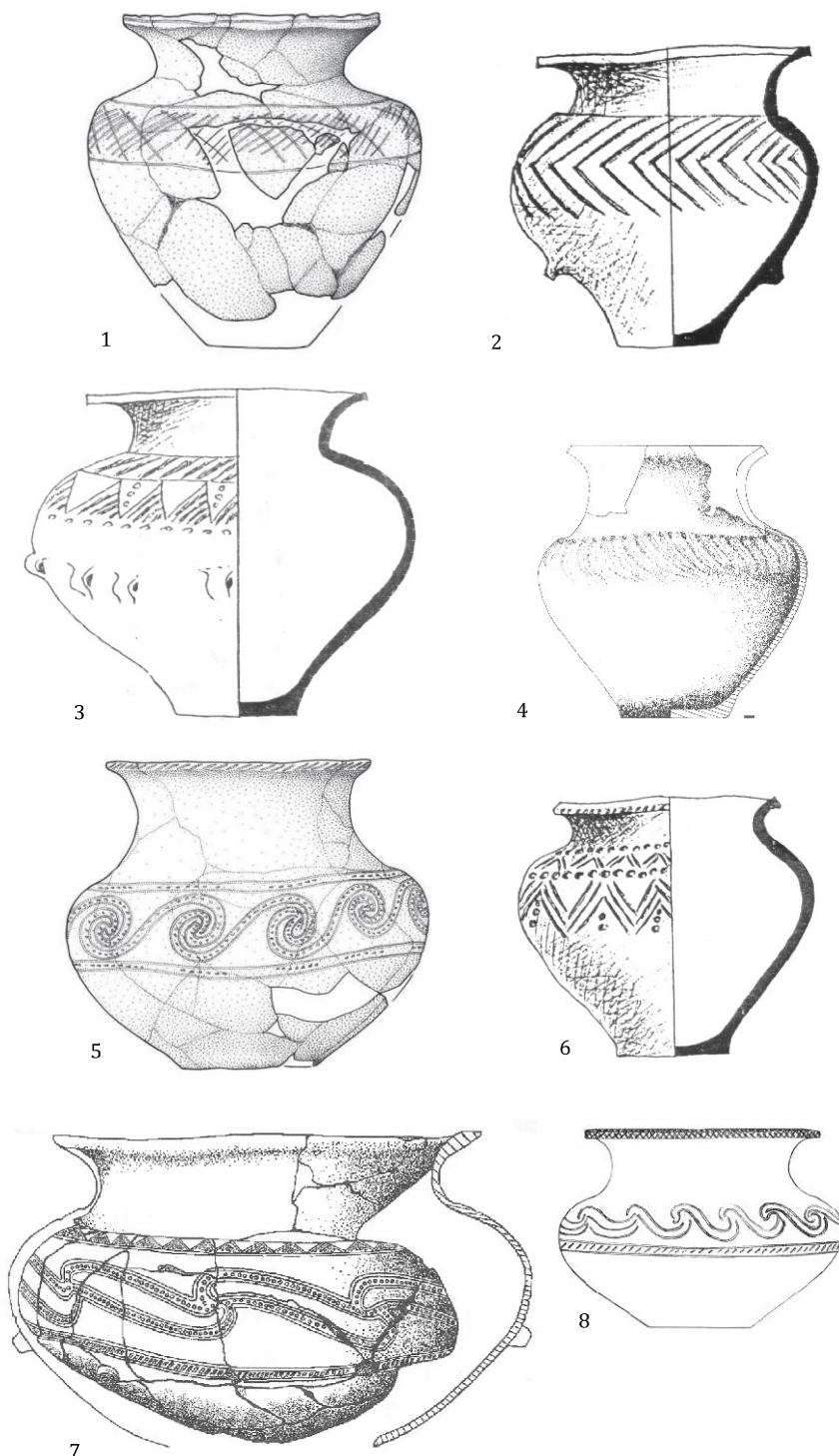
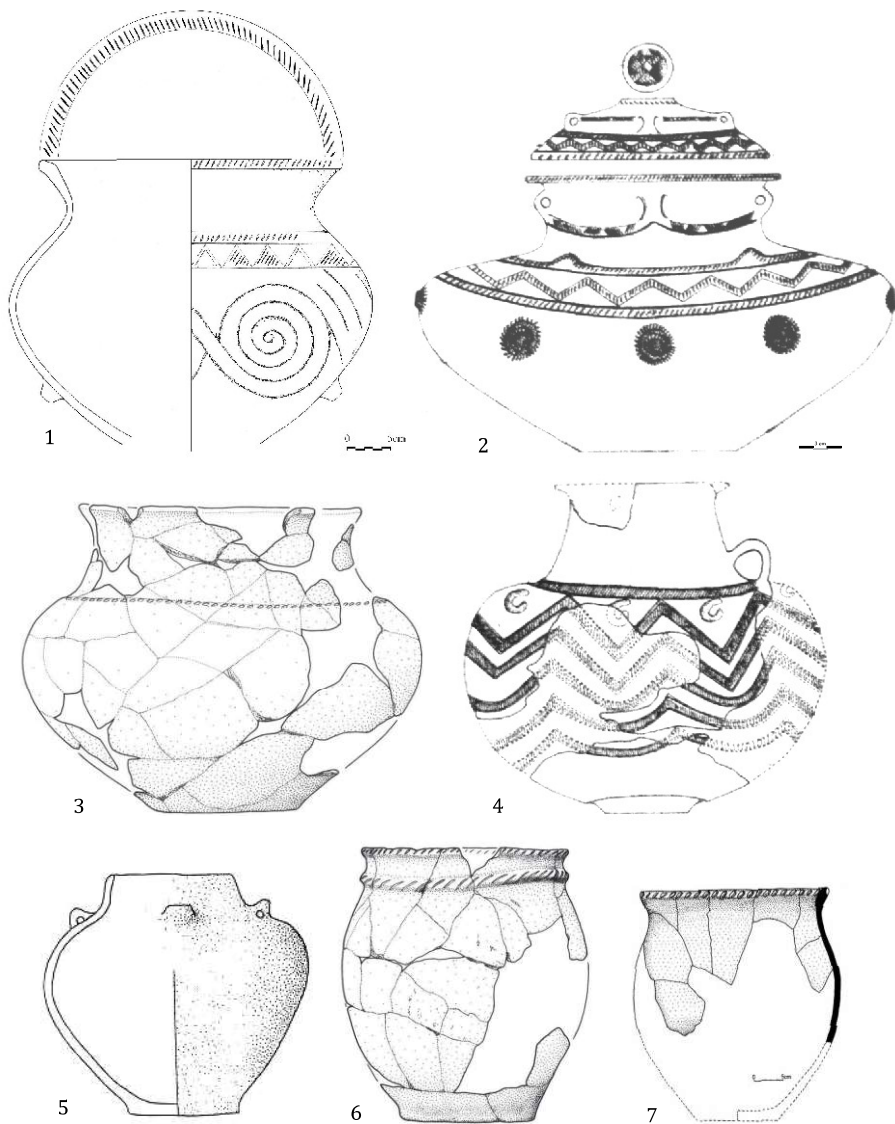

Fig. 261

Tipuri de oale descoperite în situri timpurii ale culturii Wietenberg: 1, 5, 8. Oarța de Sus (1 și 5 după Kacsó 2015; 8 după Kacsó 2013); 2-3, 6. Turia (după Székely 1995) 4, 7. Păuleni (după Rotea 2000)

Fig. 262

Tipuri de oale descoperite în situri timpurii ale culturii Wietenberg:

1. Stejeriș (după Dumitrașcu *et al.* 2014)
2-4, 6. Oarța de Sus (2 și 4 după Kacsó 1987; 3, 6 după Kacsó 2015)

5. Bratei (după Popa 2010)

7. Lancrăm (după Popa, Simina 2004)

38/21; 40/9-10; 42/4-6; 43/8; 47/9; 49/10; 50/8; 51/2), Feldioara (Boroffka 1994a, 42, pl. 73/4; 74/1-6; 75/15; 76/4; 78/1, 13-14; 79/7, 9-10) și Sighișoara – *Wietenberg* (Boroffka 1994a, 76-77, pl. 131/5, 11, 14-15; 132/8; 133/10; 134, 1-2, 4; Andrițoiu, Rustoiu 1997, fig. 23/4) pot fi atribuite fazei timpurii, deși acestea au fost publicate fără contexte arheologice.

Așezarea de la Boiu a fost datată în faza Wietenberg II (Andrițoiu 1992, 50, pl. 20; 23/13-14; 27/9; 28/8; 29/2, 6, 9; 30/1-2; 31/1, 4, 9, 13, 15; 32/2, 13; pl. 35/4, 9, 20, 28; Boroffka 1994a, 24-25; pl. 13/8-10; 14/1-3), dar trebuie specificat că este prezent și un

fragment ceramic mai târziu între materialele publicate (Andrițoiu 1992, pl. 35/28). Cunoscuta sabie de la Boiu a fost atribuită acestei așezări (Andrițoiu 1992, 82), însă locul descoperirii este incert, fiind vorba de o descoperire întâmplătoare (Nestor 1937, 158).

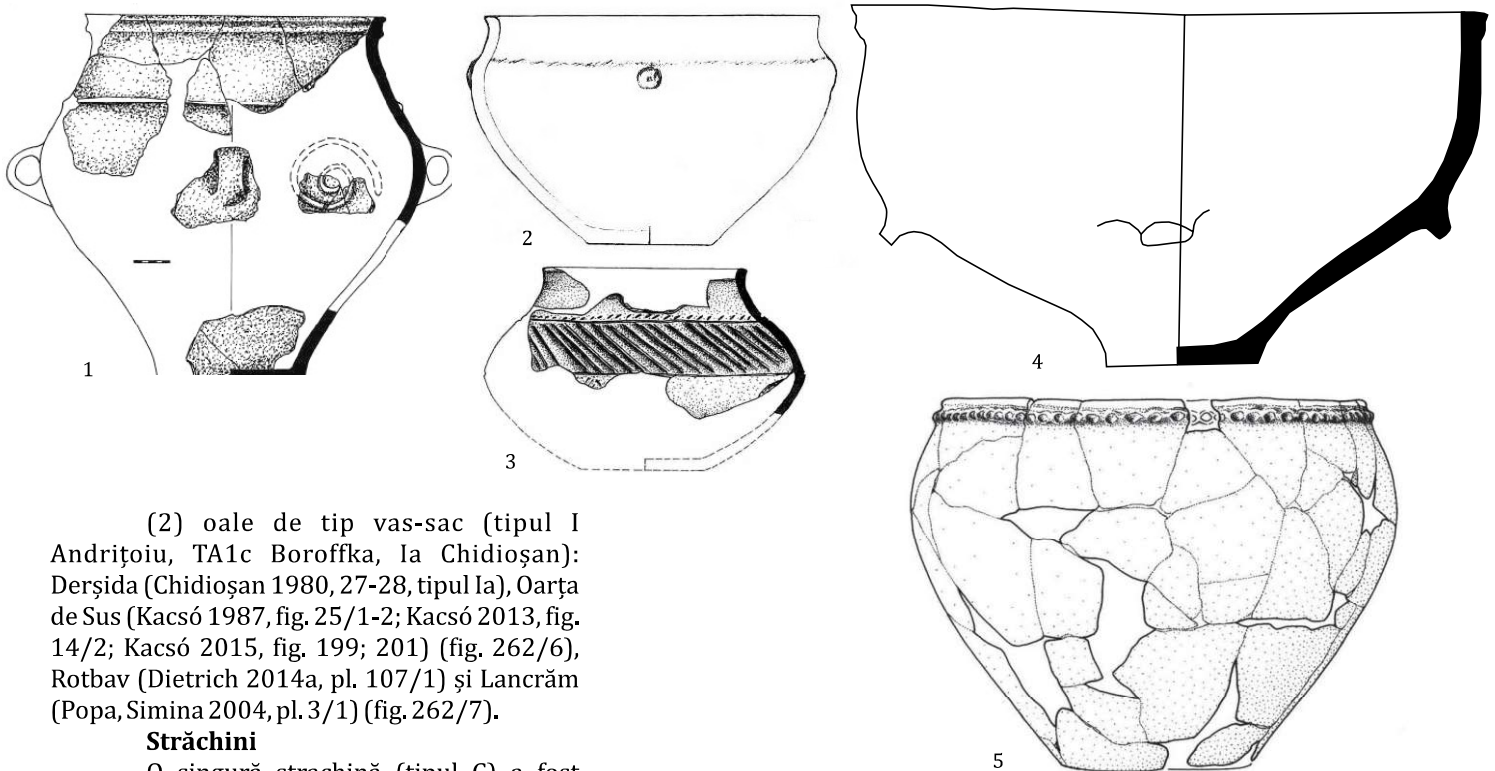
Sunt și câteva descoperiri funerare din aria culturii în care sunt prezente vase ceramice care nu prezintă elemente clare de datare în faza timpurie sau faza clasică: Sighișoara – *Herteș* (Boroffka 1994a, p. 77; pl. 129/1-3, 7-8), Oiejdea (Ciugudean 1990, 71-72, fig. 2/5; 3/9-10, 12-13; Boroffka 1994a, pl. 107/8-11) sau vasele dintr-o posibilă necropolă de la Lancrăm – *Glod* (Popa, Simina 2004, 24-26, 31, pl. 17-18). Cele trei morminte de la Sighișoara au fost atribuite fazei a II-a, iar siturile de la Oiejdea și Lancrăm au fost datate în faza a III-a. Și în necropola de la Deva sunt elemente care sunt tipice fazei a III-a, cum este cazul vasului capac decorat cu ornamente tipice fazei clasice din M. 8 (Andrițoiu 1978, fig. 3/6). În general, nu sunt elemente tipice orizontului timpuriu. Mai mult, două tipuri de oale (Andrițoiu 1978, fig. 5/1; 2/9) și ornamente (Andrițoiu 1978, fig. 2/6, 9) se regăsesc și în necropola de la Sibiușeni (Boroffka 1994a, pl. 122/5; 124/3, 8).

Dintre formele ceramice întâlnite în siturile timpurii, majoritatea este atestată și în faza următoare. Repertoriul formelor are la bază vasele întregi și întregibile descoperite în necropolele de la Sebeș – *Între răstoace* și Turia, și în "locul de cult" de la Oarța de Sus – *Ghiile Botii*. Se remarcă diferite tipuri de oale, castroane, cești, câni, pixide și vase-afumătoare.

Oale

Așa cum am văzut în capitolul cu privire la mobilierul și inventarul funerar, la Sebeș sunt 10 tipuri principale de oale (tipul A). Multe dintre acestea se regăsesc în siturile timpurii (tipurile A.1, A.2, A.4, A.5, A.6, A.7, A.9 și A.10). Variantele tipului A.1 sunt oalele cu cel mai mare procent în faza timpurie. Alte două forme sunt întâlnite:

(1) oale cu corp zvelt și gura largă, apropiate ca formă de vasele-sac, rareori decorate cu spirale, caneluri sau șiruri de alveole (tipul Andrițoiu Va): Turia (Székely 1995, pl. V/3; VI/3), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLVIII/6) și Oarța de Sus (Kacsó 2013, fig. 13/4; 14/3);

(2) oale de tip vas-sac (tipul I Andrișoiu, TA1c Boroffka, la Chidioșan): Derșida (Chidioșan 1980, 27-28, tipul Ia), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 25/1-2; Kacsó 2013, fig. 14/2; Kacsó 2015, fig. 199; 201) (fig. 262/6), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 107/1) și Lancrăm (Popa, Simina 2004, pl. 3/1) (fig. 262/7).

Străchini

O singură strachină (tipul C) a fost descoperită la Sebeș – *Între răstoace*, fără analogii în aria culturii Wietenberg. Alte forme întâlnite în siturile timpurii sunt:

(1) străchinile lobate, cu lobi mai puțin înalți și curbați spre interior (tipul H4 Chidioșan, TE1a-b Boroffka, VIII/45 Andrișoiu). Sunt decorate cu motive tipice fazei timpurii. Apar foarte rar în necropole (Fântânele), fiind mult mai bine reprezentate în așezări. Lipsesc din complexe publicate de la Oarța de Sus, dar aici este prezent un castron lobat (Kacsó 1987, fig. 24/12). Au fost descoperite la Derșida (Chidioșan 1980, pl. 21/8-9; 30/17), Bădeni (Lazarovici, Milea 1976, pl. X/3), Brașov – *Bartolomeu* (Boroffka 1994a, pl. 15/7-8) (fig. 264/3-4), Stejeriș (Dumitrașcu *et al.* 2014, pl. XXI/15-16), Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XIX/22; XXII/1-4), Lancrăm (Popa, Simina 2004, pl. 4/4), Păuleni (Rotea 2000, pl. III/1, 3), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 65/7), Sebeș – *Podul Pripocului* (Boroffka 1994a, pl. 117/6) (fig. 264/2), Suatu (Rotea 1994, pl. II/7), Stolna – *Băștioara* (Daróczi, Ursuțiu 2015, pl. 211, 5049), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLIV/3, 6, 12; XLVI/3; XLVIII/5; LIII/8; LIV/10) (fig. 264/1), Țelna (o variantă de mici dimensiuni) (Boroffka

1994a, pl. 135/7) (fig. 264/7), Albiș (Székely 2003, pl. VIII/3-4), Fântânele (Marinescu 2008, pl. II/1; IV/1) (fig. 264/5-6) și Plopiș (Bejinariu 2003, pl. V/6);

(2) străchinile cu corpul tronconic, cu variante înalte sau joase (tipul VII/27 Andrișoiu, TD1b Boroffka), sunt menționate la Oarța de Sus (Kacsó 2013, fig. 14/1; Kacsó 2015, fig. 198; 200) (fig. 263/2, 5), Țelna (Boroffka 1994a, pl. 135/10), Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXVII/4), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 99/6; 100/13-14; 103/1; 133/11, 13), Stolna – *Băștioara* (Daróczi, Ursuțiu 2015, pl. 203/5210) și Turia (Székely 1995, pl. VI/4; VII/2) (fig. 263/4).

Castroane

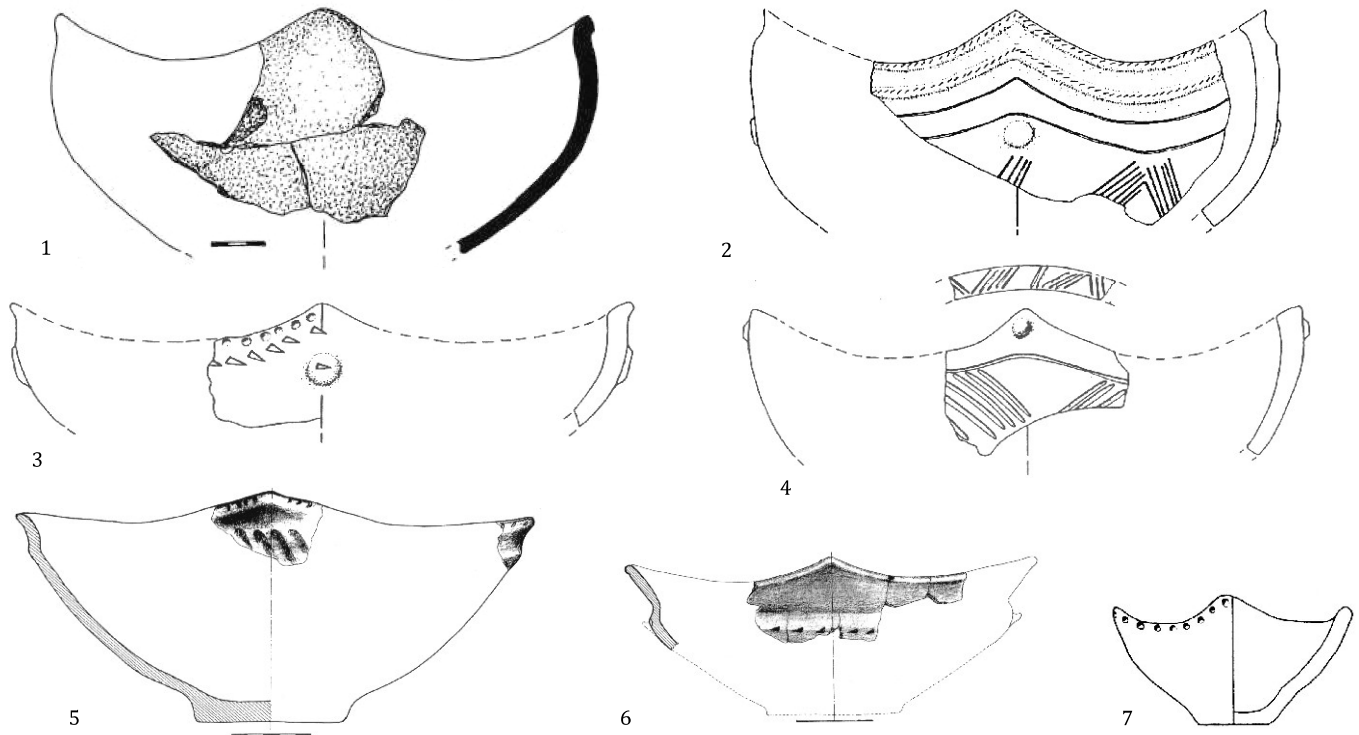
La Sebeș sunt cinci variante de castroane (tipul B), tipurile B.1-3 fiind des întâlnite în siturile timpurii. Acestea sunt castroane cu profilul vasului în formă de "S", uneori având aplicate toarte din buză până pe umăr. O variantă lobată și cu toartă a fost descoperită la Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/9). Sunt forme des utilizate și în faza următoare. Alte tipuri de castroane sunt:

(1) vasele cu buza trasă drept sau

Fig. 263

Vase descoperite în situri timpurii ale culturii Wietenberg: 1. Șeușa (după Ciută 2009) 2, 5. Oarța de Sus (2 după Kacsó 2013; 5 după Kacsó 2015) 3. Lancrăm (după Popa, Simina 2004) 4. Turia (după Székely 1995)

Fig. 264

Tipuri de străchini descoperite în situri timpurii ale culturii Wietenberg:

1. Șeușa (după Ciută 2009)
2. Sebeș – Podul Pripocului (după Boroffka 1994a)
- 3-4. Brașov – Bartolomeu (after Boroffka 1994a)
- 5-6. Fântânele (după Marinescu 2008)
7. Țelna – Pe coastă (după Boroffka 1994a)

înclinată spre interior, uneori având aplicate mici tortițe sub buză, publicate la Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 11/1; 57/5, 12; 79/12; 85/8; 86/1; 87/2; 99/11; 100/1; 103/5; 106/6; 108/6-7, 13; 110/1; 136/6; 137/8), Oarța de Sus (Kacsó 2013, fig. 13/3; Kacsó 2015, fig. 203) (fig. 265/3, 5), Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXII/7), Stolna – Podurile Domnești (Daróczy, Ursuțiu 2015, pl. 112/1873b), Șeușa (Ciuță 2009, pl. XLVII/8), Fântânele (Marinescu 2008, pl. III/1) și Plopiș (Bejinariu 2003, pl. III/1). Acest tip are și o variantă cu lobi la Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/12);

(2) vasele cu buza puternic răsfrântă în exterior de la Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXII/8), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 65/8; 107/4) și Stolna – Băștioara (Daróczy, Ursuțiu 2015, pl. 203/5144, 5174; 213/5070).

Cești și căni

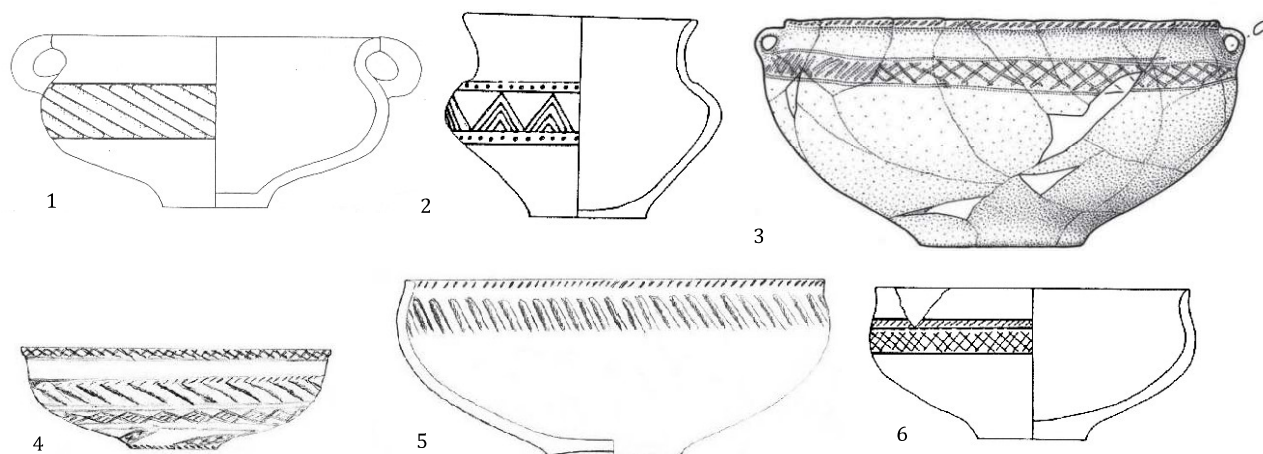
Trei forme de cești (tipul D) au fost descoperite în mormintele de la Sebeș, toate cu profilul vasului în formă de "S". Sunt forme des întâlnite atât în siturile timpurii cât și în cele clasice. Alte forme de cești în siturile timpurii sunt:

(1) cești cu gura largă, având formă

asemănătoare unor castroane, cu profilul în formă de "S", cu toartă supraînălțată (tipul Andrițoiu X, Boroffka TD3, Chidioșan F1-5), descoperite la Brașov – Bartolomeu (Boroffka 1994, pl. 16/1-2; 17/1), Bratei (Popa 2010, pl. 45/19), Stejeriș (Dumitrașcu *et al.* 2014, pl. XXI/18), Lancrăm (Popa, Simina 2004, pl. 2/1, 3) (fig. 266/1, 4), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/1-2; Kacsó 2013, fig. 10; 11/2-3, 5, 8) (fig. 266/2, 5, 8), Păuleni (Rotea 2000, pl. IV/1), Romos (fig. 269/6), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 103/9), Sfântu Gheorghe – Epreștető (Boroffka 1994a, pl. 118/1) (fig. 266/9), Țelna (Boroffka 1994a, pl. 135/8) (fig. 266/3) și Albiș (Székely 2003, pl. VII/1-2);

(2) ceașcă cu două guri și cu toartă trasă din buză până pe corp: Oarța de Jos (tipul Boroffka TS1b) (Boroffka 1994a, pl. 102/11) (fig. 266/20).

(3) O formă specifică doar orizontului timpuriu este cana zveltă cu toartă supraînălțată, prevăzută uneori cu cioc în partea opusă toartei (tipul Boroffka TB1). Nu este un tip de vas utilizat în necropole, lipsind la Sebeș – Între răstoace, Turia, Fântânele și Bratei. Și tipurile de ornamente prezente pe cămile de

Fig. 265

Tipuri de castroane descoperite în siturile timpurii ale culturii Wietenberg:

1. Boiu (după Boroffka 1994a);
2. Sfântu Gheorghe - *Eprestetö* (după Boroffka 1994a);
- 3-5. Oarța de Sus - *Ghiile Botii* (3 după Kacsó 2015; 4-5 după Kacsó 2013);
6. Oarța de Jos - *Vilceaia Rusului* (după Boroffka 1994a)

acest tip sunt arhaice (fig. 266/13-16, 19). Această formă lipsește din complexe date în faza clasică, cu excepția unui singur vas publicat de la Micești, din groapa C. 19 (Bălan 2014a, pl. 21/10). Trebuie menționat că în această groapă nu sunt elementele tipice fazei clasice, fiind posibilă o datare eronată a complexului. În concluzie, această formă este specifică orizontului timpuriu, putând fi considerată un reper cronologic pentru numeroase materiale publicate. Căni de acest tip sunt menționate la Săndulești - *Cheile Turzii-Peștera Morarilor* (Boroffka 1994a, pl. 115/8) (fig. 266/16), Brașov - *Bartolomeu* (Boroffka 1994a, pl. 16/10; 17/2) (fig. 266/18), Sfântu Gheorghe - *Eprestetö* (Boroffka 1994a, pl. 118/6-10; 119/1-2) (fig. 266/17), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLVIII/3), Romos (fig. 269/10), Chintelnic (Boroffka 1994a, pl. 26/7; 27/6-9) (fig. 266/14-15), Corvinești (Boroffka 1994a, pl. 65/3), Feldioara (Boroffka 1994a, pl. 73/4-7), Sighișoara - *Wietenberg* (Boroffka 1994a, pl. 131/15), Gornești (Boroffka 1994a, pl. 80/6) (fig. 266/19) și Noșlac - *Șumughi* (Soroceanu 1984, pl. VI/3).

(4) O formă care combină ceașca cu gura largă și cana zvultă cu toartă supraînălțată (Chidioșan G1-2) a fost descoperită la Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/6).

Pixide

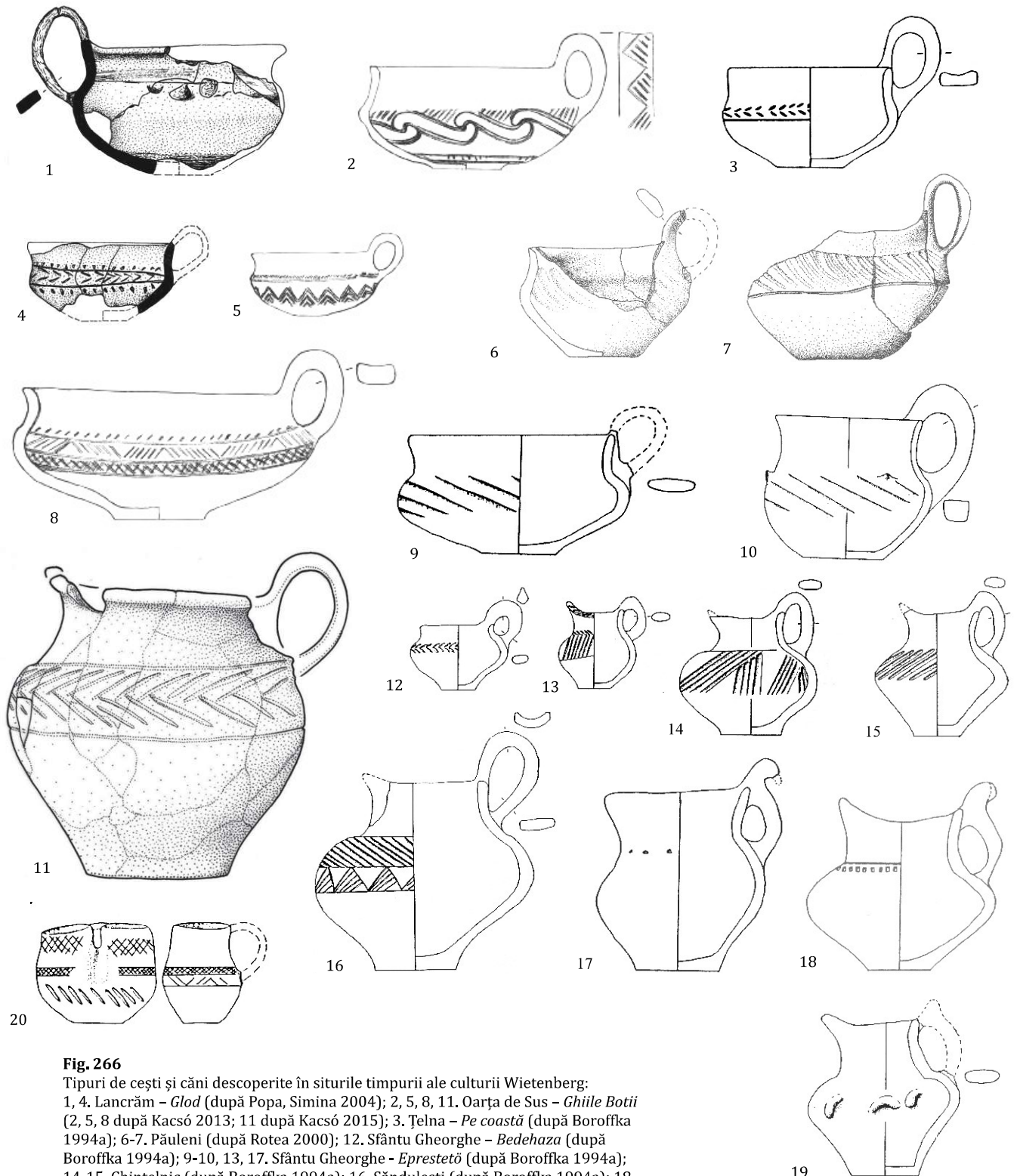
Cunoscute și sub denumirea de vase de agățat, având corp bitronconic sau sferic, uneori cu tortițe sau perforații, pixidele sunt atestate la Derșida (Chidioșan 1980, pl. 22/16)

(fig. 267/2), Turia (Székely 1995, pl. VII/3) (fig. 267/1), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 27/1) și Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 82/1; 104/1-2) (fig. 267/3-4). Vasul de la Turia are o formă deosebită, fiind prevăzut cu piciorușe. Diferite tipuri de vase cu piciorușe se întâlnesc în culturile Otomani (Molnár 2014, pl. 28/3; 61/1,3-4; 142/1) și Hatvan (Kalicz 1984b, pl. LVI/12-13).

Vase-afumătoare

Un număr important de vase-afumătoare (tipul Boroffka TO) au fost descoperite la Oarța de Sus, cele mai multe fiind bogat ornamentate cu motive specifice orizontului timpuriu (Kacsó 1998, fig. 1-6) (fig. 268). Piese asemănătoare au fost descoperite și la Sighișoara - *Wietenberg* (Boroffka 1994a, pl. 134/8).

În siturile Wietenberg timpurii sunt menționate diferite tipuri de capace, uneori decorate cu motive specifice, inclusiv "crucea de tip Wietenberg" - Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 26/4; Kacsó 2004, pl. XVI-XVII, XXXVI; Kacsó 2013, fig. 11/4, 6) (fig. 271/1, 4), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 57/10; 126/19), Albiș (Székely 2003, pl. IX/5, 7), Păuleni (Rotea 2000, pl. V/2) (fig. 271/3) și Derșida (Chidioșan 1980, 43-44, pl. 22/1-15, 17), unde se specifică faptul că cele mai multe capace sunt din nivelurile 1-3 (fig. 271/2, 5), așa numitele "capete de băț" - Oarța de Sus (Kacsó 2004, pl. XL; Kacsó 2013, fig. 15/3), Păuleni (Rotea 2000, pl. V/4-8) (fig. 272/3), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 113/9), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLVIII/4), Albiș (Székely

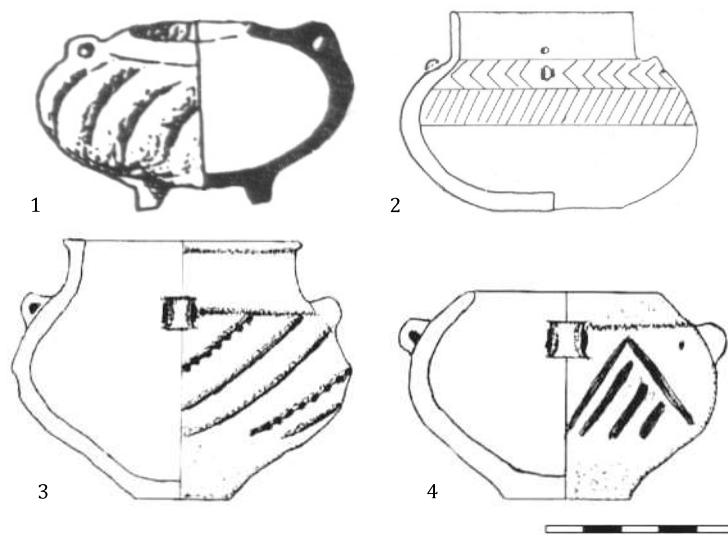
Fig. 266

Tipuri de cești și căni descoperite în siturile timpurii ale culturii Wietenberg:
 1, 4. Lancrăm – Glod (după Popa, Simina 2004); 2, 5, 8, 11. Oarța de Sus – Ghiile Botii
 (2, 5, 8 după Kacsó 2013; 11 după Kacsó 2015); 3. Țelna – Pe coastă (după Boroffka
 1994a); 6-7. Păuleni (după Rotea 2000); 12. Sfântu Gheorghe – Bedehaza (după
 Boroffka 1994a); 9-10, 13, 17. Sfântu Gheorghe - Epreșteto (după Boroffka 1994a);
 14-15. Chintelnic (după Boroffka 1994a); 16. Săndulești (după Boroffka 1994a); 18.
 Brașov – Bartolomeu (după Boroffka 1994a); 19. Gornești (după Boroffka 1994a);
 20. Oarța de Jos – Vilceaua Rusului (după Boroffka 1994a)

2003, pl. IX/1) și Plopiș (Bejinariu 2003, pl. VI/3), care miniaturale - Oarța de Sus (Kacsó 2015, fig. 206) (fig. 270), roți de car miniatural - Păuleni (Rotea 2000, pl. I/3) (fig. 272/1), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 108/1-5, 18) (fig. 272/2) și Plopiș (Bejinariu 2003, pl. VI/1), figurine antropomorfe - Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 115/2), Țelna (Boroffka 1994a, pl. 135/6) (fig. 272/5) și Turia (Székely 1995, pl. VIII/5), greutăți - Oarța de Sus (Kacsó 2013, fig. 16-19), Stejeriș (Dumitrașcu *et al.* 2014, pl. XVIII/6; XXI/21) (fig. 272/6) și Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 86/6) (fig. 272/7), și fusaiole - Păuleni (Rotea 2000, pl. V/9) (fig. 272/4).

Elemente ornamentale comune întâlnite pe ceramica descoperită în siturile timpurii sunt realizate din caneluri, incizii, șanțuiri și în tehnica ștampilării, la care se adaugă cele obținute prin tehnica ornamentării în relief.

Friza alcătuită din linii oblice este realizată din caneluri, șanțuiri sau incizii. Aceste ornamente sunt prezente pe numeroase vase de la Sebeș – *Între răstoace*, procentul cel mai mare fiind asigurat de motivele canelate. Trebuie specificat că în literatură este greu de separat canelurile de șanțuiri, de multe ori ele fiind confundate. Este important de menționat acest lucru, deoarece șanțuirile nu mai sunt utilizate în faza următoare. N. Chidioșan (1980, 52) folosește termenul de striuri canelate, adăugând că acestea sunt de fapt niște șanțulețe înguste și lungi. În tipul 1f, care definește șanțuirile, include și tipuri de caneluri din punctul nostru de vedere (Chidioșan 1980, 52, pl. 19/10; 28/9-11). I. Andrișoiu (1992, 39-44) nu le menționează, iar N. Boroffka (Boroffka 1994b, 19) le-a inclus în categoria canelurilor (tipul A). Publicând materialele de la Suatu, M. Rotea (Rotea 1994, 136) remarca prezența șanțulețelor late incizate, considerate ca un element de datare mai timpurie față de faza Wietenberg II. Pentru a desemna șanțuirile, în 2000, când sunt publicate materialele de la Păuleni, se folosesc termenii "caneluri înguste scobite" și "șanțulețe late, lustruite" (Cavruc, Rotea 2000, 156-157). În lipsa unor trimiteri clare la ilustrație, este dificil de identificat frizele din șanțuiri în aceste publicații. La Sebeș – *Între răstoace*, diferența dintre cele două

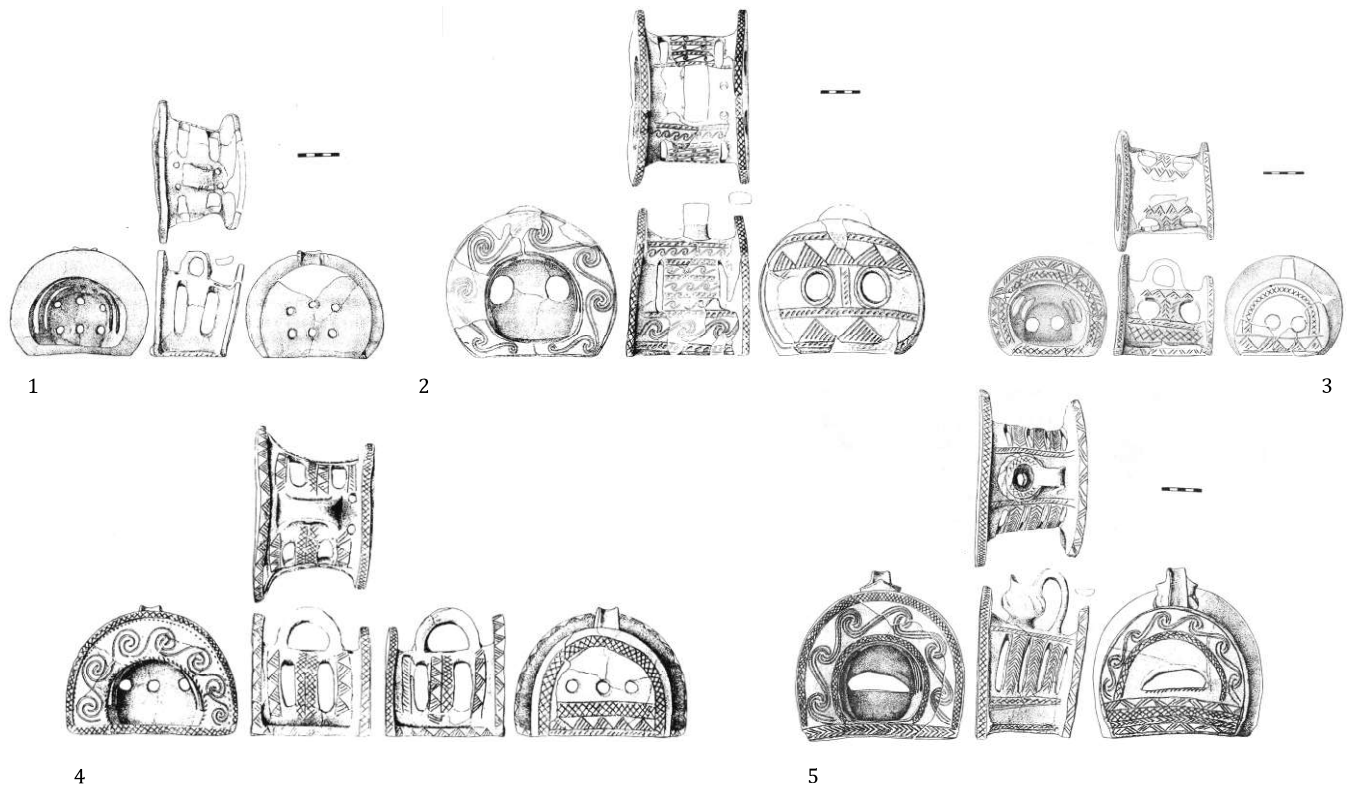

tehnici este evidentă.

În cele mai multe cazuri, friza din linii oblice paralele este aplicată pe corpul vaselor (mai ales în partea superioară), dar sunt și vase care au partea interioară a gurii decorată cu caneluri oblice. Sunt atestate vase decorate cu frize simple sau combinate cu alte elemente ornamentale. Acestea, la rândul lor, pot fi simple elemente care delimitează friza (în partea superioară și/sau în partea inferioară) sau elemente mai complicate, aplicate tot în friză (triunghiuri hașurate, motivul "schelet de pește", "V" - uri incizate cu vârful în sus etc.). Frize din linii oblice șanțuite par să fie cele de la Suatu (Rotea 1994, pl. II/2, 5, 7; X/1, 3, 6, 8) și Derșida (Chidioșan 1980, pl. 28/8). Mult mai răspândite sunt cele realizate din caneluri: Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/5, 7; Kacsó 2004, pl. XIX/4; Kacsó 2013, fig. 13/3; 14/3) (fig. 265/4-5), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 10/1; 82/3-4; 104/3; 107/6; 110/9; 126/4, 6; 132/18; 136/7), Derșida (Chidioșan 1980, pl. 7/8; 12/1; 13/6; 14/5, 7-8; 17/5; 18/1, 3-4, 7; 19/10; 28/9-11), Sfântu Gheorghe – *Eprešetö* (Boroffka 1994a, pl. 118/1, 3-4; 119/1), Turia (Székely 1995, pl. VII/3) (fig. 267/1), Păuleni (Rotea 2000, pl. I/1; IV/1-2, 4; VIII/1) (fig. 261/4; 258/6-7); Stolna – *Băstioara* (Daróczi, Ursuțiu 2015, Pl. 203/5114, 5174; 205/5213; 205/5213; 212/4997) Stolna – *Podurile Domnești* (Daróczi, Ursuțiu 2015, pl. 108/1818a; 111/1857; 115/1938, 1951, 1941; 119), Romos (fig. 269/6, 8, 11), Bădeni (Lazarovici, Milea 1976, pl. IX/1; XII/6-7, 9),

Fig. 267

Pixide publicate din siturile timpurii ale culturii Wietenberg: 1. Turia (după Székely 1995) 2. Derșida (după Chidioșan 1980) 3-4. Rotbav (după Dietrich 2014a)

Fig. 268
Vase-afumătoare
descoperite la
Oarța de Sus
(după Kacsó 1998)

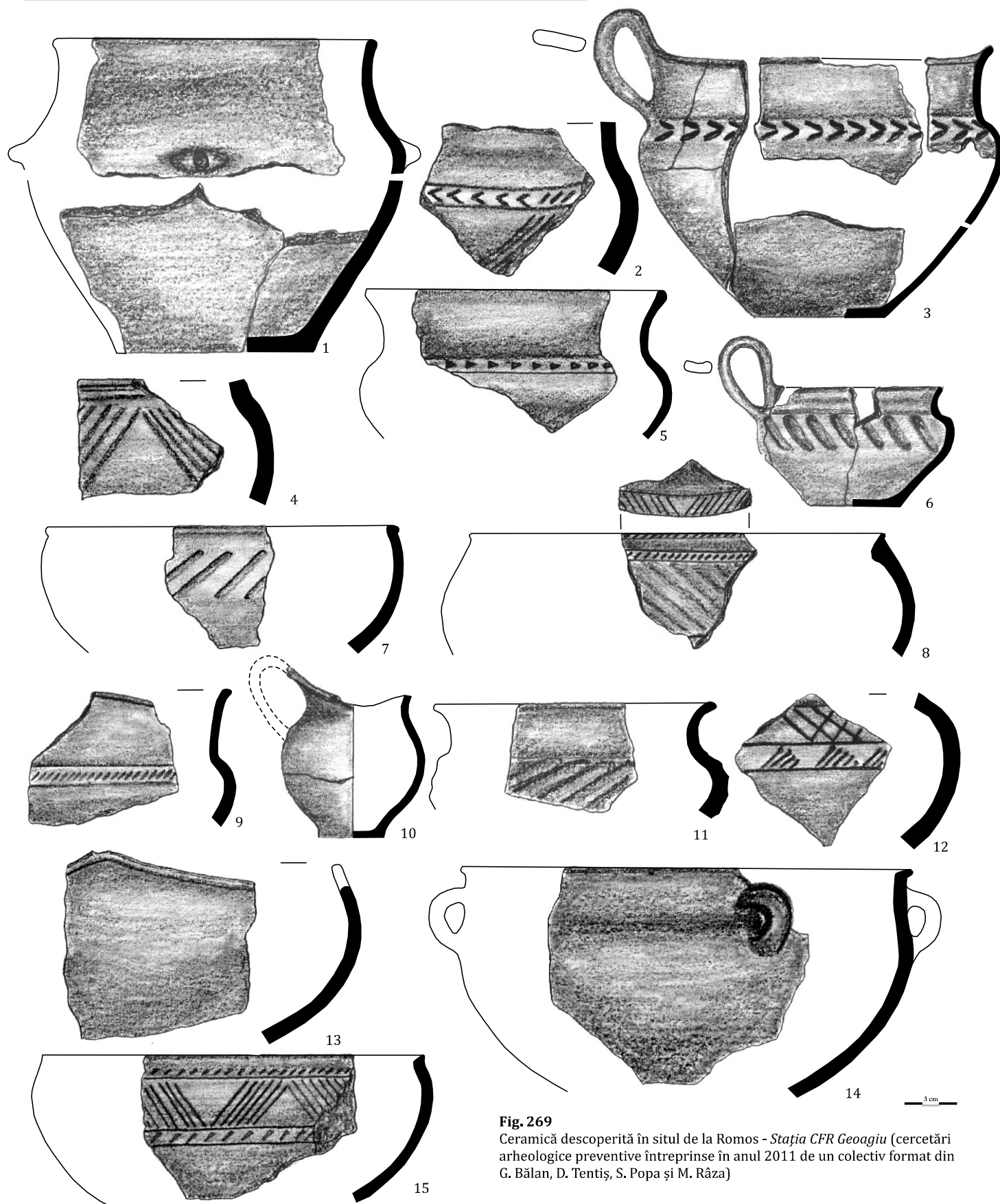
Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXII/8; XXI/9, 13, 15-16, 19; XXIII/7), Suatu (Rotea 1994, pl. III/4), Stejeriș (Dumitrașcu *et al.* 2014, pl. XXI/17-18), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLIII/7; XLVII/6; XLIX/12, 14; L/10, LI/1; LIII/4), Fântânele (Marinescu 2008, pl. IV/1), Săndulești (Boroffka 1994a, pl. 115/8) (fig. 266/16), Albiș (Székely 2003, fig. IV/1; VI/3), Boiu (Boroffka 1994a, pl. 14/1) (fig. 265/1), Sebeș – *Podul Pripocului* (Popa 2010, pl. 43/5, 8), Plopiș (Bejinariu 2003, pl. II/3, 7; III/2-3) și Lancrăm (Popa, Simina 2004, pl. 3/2) (fig. 263/3). Dintre siturile cu mai multe niveluri, unele vase decorate cu caneluri ar putea să fie din nivelul timpuriu, cum sunt cele de la Chintelnic (Boroffka 1994a, pl. 27/6, 8; 29/4, 6, 15) (fig. 266/15). Rareori, liniile oblice sunt întrerupte de spații goale, așa cum se întâlnește la Sebeș – *Între răstoace* și Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 37/5).

Sunt și cazuri în care liniile oblice sunt orientate în direcții opuse: Sebeș – *Între răstoace*, Brașov – *Zinne* (Boroffka 1994a, pl. 20/6), Chintelnic (Boroffka 1994a, pl. 27/7), Feldioara (Boroffka 1994a, pl. 74/5; 78/13-14),

Brașov – *Bartolomeu* (Boroffka 1994a, pl. 15/7) (fig. 264/4), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 25/4; Kacsó 2013, fig. 11/3), Păuleni (Rotea 2000, pl. IV/7), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 87/22; 114/20; 122/40, 42; 123/46; 126/1), Sebeș – *Podul Pripocului* (Boroffka 1994a, pl. 117/6; Popa 2010, 151-152, pl. 42/3; 43-44), Suatu (Rotea 1994, pl. IV/3, 6), Stolna – *Podurile Domnești* (Daróczi, Ursuțiu 2015, pl. 111/1849) și *Băstioara* (Daróczi, Ursuțiu 2015, pl. 211/5059), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLV/1) și Bădeni (Lazarovici, Milea 1976, pl. XII/10).

Frizele din triunghiuri hașurate incizate sau șanțuite reprezintă o altă caracteristică a ceramicii timpurii (Chidioșan 4a, Boroffka VD18 și VA14; Andrițoiu Ia10). La Sebeș – *Între răstoace*, cele două tehnici utilizate pentru realizarea triunghiurilor hașurate sunt prezente pe vase diferite. Este importantă diferențierea clară dintre cele două tehnici, în condițiile în care triunghiurile șanțuite nu mai apar în siturile clasice (fazele Chidioșan III și Boroffka B-C). Și în acest caz diferența dintre triunghiurile incizate și șanțuite nu este clar specificată în literatură. I. Andrițoiu se referea

Fig. 269
Ceramică descoperită în situl de la Romos - Stația CFR Geoagiu (cercetări arheologice preventive întreprinse în anul 2011 de un colectiv format din G. Bălan, D. Tentiș, S. Popa și M. Râza)

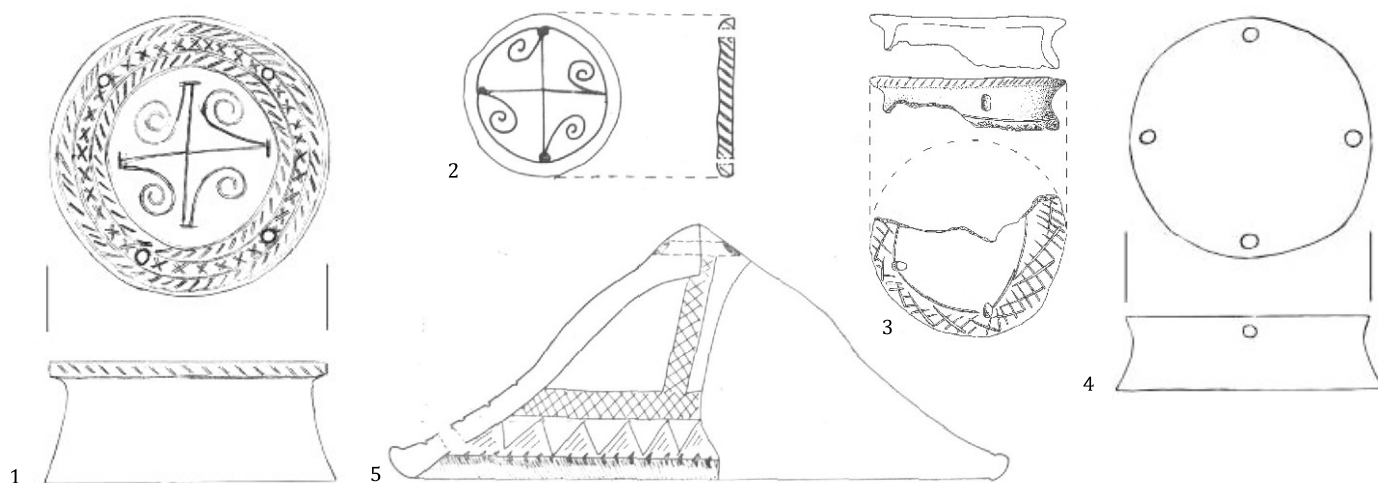
Fig. 270
Car miniatural
din lut ars de la
Oarța de Sus -
Ghiile Botii
(după Kacsó 2015)

doar la tehnica inciziei când discuta despre triunghiurile hașurate din aria culturii Wietenberg din sud-vestul Transilvaniei (Andrițoiu 1992, 40-41). La tehnica șanțuirilor se refereau și V. Cavruc și M. Rotea când menționau șanțulețele late lustruite de la Păuleni (Cavruc, Rotea 2000, 157, pl. X/2). În monografia culturii Wietenberg, triunghiurile incizate au fost încadrate în tipul VD18 (Boroffka 1994a, 189), iar cele șanțuite în tipul VA14, între motivele canelate (Boroffka 1994a, 182). Motivul este întâlnit în siturile timpurii de la Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 28/2; Kacsó 2004, pl. XXVI/1-2; Kacsó 2013, fig. 7; 11/1, 8; 12/1; Kacsó 2015, fig. 206), Sebeș - *Podul Pripocului* (Popa 2010, pl. 44/5, 10, 14), Suatu (Rotea 1994a, pl. IV/3; V/7; IX/5, 7, 13), Păuleni (Rotea 2000, pl. VII/2, 7; VIII/5; IX/8; X/2), Boiu (Andrițoiu 1992, pl. 31/15), Bădeni (Lazarovici, Milea 1976 XII/11, 19), Stejeriș (Dumitrașcu *et al.* 2014, pl. XVIII/1; XIX/1) (fig. 262/1), Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXV), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 78/3; 79/4; 85/8; 97/22; 103/5; 104/2, 4; 123/38; 126/1-2; 136/11; 137/7) (fig. 267/4), Șeușa (Ciută 2009, pl. LII/7), Turia (Székely 1995, pl. V/5) (fig. 261/3), Simonești (Székely 1971, fig. 8/1-2, 5) și Săndulești - *Cheile Turzii-Peștera Morarilor* (Boroffka 1994a, pl. 115/8) (fig. 266/16). Este prezent și în siturile cu mai multe niveluri de la Chintelnic (Boroffka 1994a, pl. 28/9), Cicău (Boroffka 1994a, pl. 38/21; 43/8; 51/2) și Feldioara (Boroffka 1994a, pl. 73/12; 74/13; 75/6; 79/9).

Motivul "schelet de pește", de fapt un registru de "V"-uri culcate, apare în combinații cu alte motive de cele mai multe ori și este realizat din șanțuiri și incizii (tipurile Chidioșan 3j și Boroffka VD8). Din șanțuiri sunt realizate

motivele de la Sebeș - *Între răstoace* (fig. 202), Păuleni (Rotea 2000, pl. VIII/2, 4), Țelna (Andrițoiu 1992, pl. 35/21; Boroffka 1994a, pl. 135/8) (fig. 266/3), Bădeni (Lazarovici, Milea 1976, pl. VII/1; XII/14), Albiș (Székely 2003, fig. IX/4), Stolna - *Podurile Domnești* (Daróczi, Ursuțiu 2015, pl. 109/1829a, 1829d; 119/2049-2051), Cicău (Boroffka 1994a, pl. 37/7; 40/10), Simonești (Székely 1971, fig. 5/1), Sfântu Gheorghe - *Bedeháza* (Boroffka 1994a, pl. 116/5) (fig. 266/12), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLVI/8), Romos (fig. 269/2-3) și Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 122/5, fragment ceramic atribuit nivelului 3). Din incizii, sunt realizate motivele de la Fântânele (Marinescu 2008, pl. II/2), Derșida (Chidioșan 1980, pl. 22/16) (fig. 267/2), Lancrem (Popa, Simina 2004, pl. 2/1) (fig. 266/4), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 137/5), Sebeș - *Între răstoace* (fig. 106; 108) și Sebeș - *Podul Pripocului* (Popa 2010, pl. 44/10). Sunt și situații în care motivul este realizat în mod diferit, pe câteva vase unicat în aria culturii: bandă dublă incizată umplută cu incizii în rețea la Brașov - *Bartolomeu* (Boroffka 1994a, pl. 16/2), din caneluri care acoperă jumătatea superioară a corpului vasului la Turia (Székely 1995, pl. XI/3) (fig. 261/2), și friză din caneluri pe o cană la Oarța de Sus (Kacsó 2004, pl. XIX/5; Kacsó 2015, fig. 202) (fig. 266/11).

Șiruri de "V" - uri cu vârful în sus sau în jos realizate din incizii apar pe vase și fragmente ceramice descoperite la Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XIX/19), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 27/1), Păuleni (Rotea 2000, pl. VI/7; VIII/3; IX/3), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 105/1; 122/5), Suatu (Rotea 1994, pl. III/3), Șeușa (Ciută 2009, pl. XLVI/5; XLVIII/2; LIV/9) și Țelna (Andrițoiu 1992, pl. 28/1). Tipurile Chidioșan 3k și Boroffka VD14. O variantă similară este realizată din mai multe „V”-uri cu vârful în sus, de dimensiuni mai mari (Boroffka VD14 și VD18): Turia (Székely 1995, pl. X), Țelna (Andrițoiu 1992, pl. 28/1), Plopiș (Bejinariu 2003, pl. IV/2), Bădeni (Lazarovici, Milea 1976, pl. X/2), Brașov - *Bartolomeu* (Boroffka 1994a, pl. 17/6), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 86/1), Sfântu Gheorghe - *Eprestetö* (Boroffka 1994, pl. 118/2), Sebeș - *Podul Pripocului* (Popa 2010, pl. 44, 1, 4) și Suatu (Rotea 1994, pl. IV/8). Este un ornament care

Fig. 271

Tipuri de capace descoperite în siturile timpurii ale culturii Wietenberg:

- 1, 4. Oarța de Sus (după Kacsó 2013)
- 2, 5. Derșida (după Chidioșan 1980)
3. Păuleni (după Rotea 2000)

lipsește în necropola de la Sebeș.

Decorul incizat în rețea este un alt tip care lipsește în necropola de la Sebeș. Acesta ornamentează buzele și corpurile vaselor și, în cele mai multe situații, apare în interiorul unor benzi duble incizate (tipul Chidioșan 3f-g, Boroffka VD4): Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XIX/1-4, 6-7, 17) Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/1, 6, 11; 25/5; 27/4; 28/2; Kacsó 2013, fig. 11/3, 8; 12/1, 3-4; 13/2; Kacsó 2015, fig. 203; 205) (fig. 265/3; 258/8; 260/3-5), Păuleni (Rotea 2000, pl. I/4, 6-7; II/3; V/2; IX/1; X/6), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 13/13; 65/7; 87/14; 95/29; 97/8-9; 100/11-12; 101/1; 103/11; 110/11; 128/7, 10), Sfântu Gheorghe – Epreștető (Boroffka 1994a, pl. 118/5), Stolna – Băștioara (Daróczy, Ursuțiu 2015, pl. 211/5049), Albiș (Székely 2003, pl. VIII/5), Plopiș (Bejinariu 2001a, pl. II/7; III/1, 5), Oarța de Jos (Boroffka 1994a, pl. 102/8) (fig. 265/6; 258/20) și Simonești (Székely 1971, fig. 8/8, 11). Uneori este realizat sub formă simplificată de “X” - uri în bandă (tipul Chidioșan 3i; Boroffka VD4): Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXVII/2), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 24/10; Kacsó 2013, fig. 11/4; 13/2) și Păuleni (Rotea 2000, pl. IX/4; X/4). Decorul incizat în rețea este utilizat frecvent și în faza clasică (fazele Chidioșan III și Boroffka B-C). De altfel, este bine documentat și la Derșida (tipurile 3f-g), în toate nivelurile (Chidioșan 1980, 55).

Motivul spiralei reprezintă unul dintre argumentele principale aduse în discuție pentru a delimita faza a doua de prima fază, în

periodizarea lui N. Chidioșan. Conform stratigrafiei de la Derșida, decorul spiralic își face apariția doar din faza a doua și este limitat la forma simplă de “S” - uri îmbucate. La Derșida, în nivelurile 2 și 3, sunt menționate trei tipuri de spirale în cadrul ornamentelor principale: 5b, 5d și 5g. Alte două tipuri (5a și 5c) sunt prezente începând cu nivelul al doilea, cărora li se acordă o importanță redusă, ele nefiind menționate în tabelul cu ornamente (Chidioșan 1980, 57-57, fig. 4). N. Boroffka este cel care include o serie de motive spiralice (tipurile VE8, VD26 și VD28) în prima etapă a culturii (Boroffka 1994a, 249). Principala modalitate de aplicare a ornamentelor spiralice pe ceramica din siturile timpurii este friza dispusă în jumătatea superioară a corpului vaselor. În unele cazuri, motivele spiralice sunt prezente și pe gura vasului. Motivul spiralei poate decora singur corpul unui vas sau poate fi în combinație cu alte elemente. Nu există un anumit standard, multe din ornamentele sau combinațiile decorative cunoscute fiind unicate în aria culturii. Ornamentele spiralice redată în friză sunt realizate din caneluri și incizii, uneori în combinație cu tehnica ștampilării. Se disting două categorii principale:

(1) “S” - urile culcate legate (îmbucate) (Chidioșan 5g; Boroffka VD 24 și VD30) sau dezlegate (Chidioșan 5d; Boroffka VA17): Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 26/6; 28/2; Kacsó 2013, fig. 5-6, 8-10; 11/5; 12/2-3; 13/1; Kacsó 2015, fig. 204) (fig. 261/5, 8; 258/2; 260/2, 4-5), Păuleni (Rotea 2000, pl. V/1) (fig. 261/7),

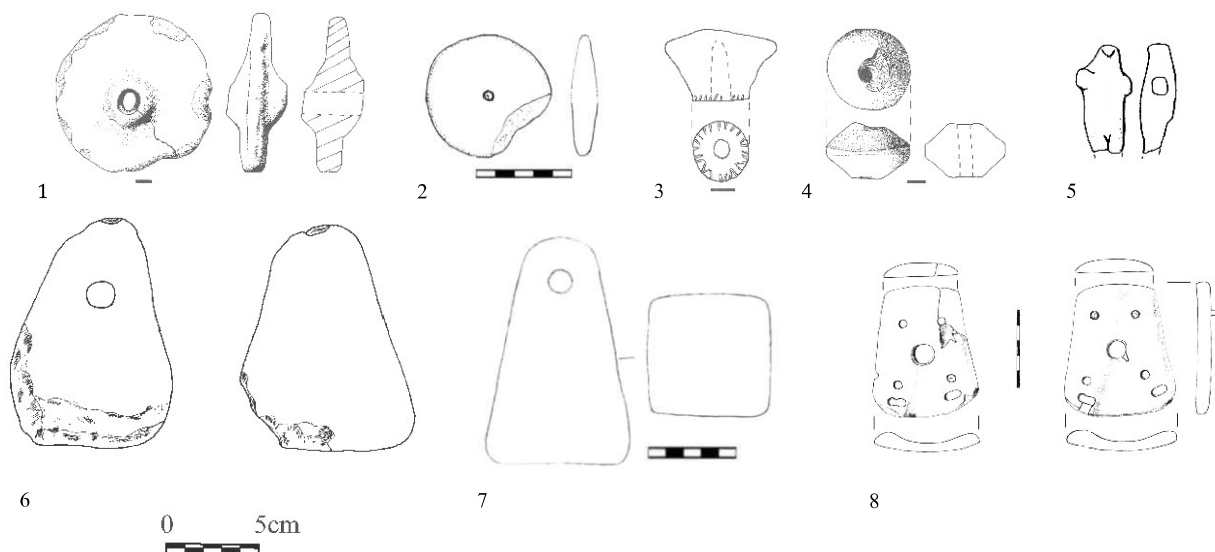

Fig. 272

Piese din lut ars din situri timpurii ale culturii Wietenberg:

- 1, 3-4. Păuleni (după Rotea 2000)
- 2, 7. Rotbav - *La pârauț* (după Dietrich 2014a)
5. Țelna - *Pe coastă* (după Boroffka 1994a)
6. Stejeriș (după Dumitrașcu et al. 2014)
8. Oarța de Sus - *Ghiile Botii* (după Kacsó 2013)

Bădeni (Lazarovici, Milea 1976, pl. VIII/5; XII/20), Sfântu Gheorghe (Boroffka 1994a, pl. 118/5) și Cerișor (Roman et al. 2000, pl. XXV).

(2) spiralele complicate (Chidioșan 5f; Boroffka VD26, VD30, VA18-19) realizate mai ales pe oale: Sebeș - *Între răstoace* (fig. 192), Cluj-Napoca - *Gura Baciului* (Boroffka 1994a, pl. 60/1), Stejeriș (Dumitrașcu et al. 2014, pl. XVIII/1; XIX/1) (fig. 262/1), Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 27/3), Sebeș - *Podul Pripocului* (Popa 2010, pl. 44/12), Cerișor (Roman et al. 2000, pl. XIX/5, 9-10, 14; XX/8, 10, 13), Lancrăm (Popa, Simina 2004, pl. 4/10) și Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 5/ 7-8, 10, 13-14; 11/3, 5, 7; 86/13; 101/1; 102/1; 103/11; 106/5; 122/34; 123/2, 28, 31, 40-41).

(3) Un alt ornament în care sunt prezente elemente de tip spirală sau semi-spirală este tipul 5a de la Derșida (Boroffka VD65), care include și așa-numita "cruce de tip Wietenberg", realizată mai ales pe capace: Oarța de Sus (Kacsó 2004, pl. XVI; Kacsó 2013, fig. 11/4) (fig. 271/1), Alba Iulia (Boroffka 1994a, pl. 1/8) și Derșida (Chidioșan 1980, pl. 22/9) (fig. 271/2).

Decorul plastic aplicat sub sau/și deasupra torșilor (tipul Boroffka VE14-15) apare pe vase la Sebeș - *Între răstoace* (fig. 106; 108), Oarța de Sus (Kacsó 2004, pl. XXXI - XXXII), Chintelnic (Boroffka 1994a, pl. 29/1), Feldioara (Boroffka 1994a, pl. 75/15), Bratei (Popa 2010, 157, pl. 45/18), Sebeș - *Între răstoace*, Stolna - *Băștioara* (Daróczy, Ursuțiu

2015, pl. 209/5158) și Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 105/8). Nu există un standard, fiind întâlnite diferite reprezentări, inclusiv terminații în semi-spirală. Această modalitate de ornamentare a vaselor este exclusiv utilizată în faza timpurie Wietenberg și reprezintă un element preluat de la grupurile de la finalul bronzului timpuriu.

Ceramica striată (motive realizate cu măturicea și striuri verticale) este prezentă în număr scăzut în siturile timpurii ale culturii Wietenberg și a fost unul dintre argumentele aduse în explicarea originii sau contactului cu purtătorii ceramicii striate de la finalul bronzului timpuriu. Fragmente ceramice decorate în această manieră sunt atestate la Derșida (Chidioșan 1968, fig. 6/8, 10; Chidioșan 1980, pl. 34/6, 9f, 10; 37/7), Păuleni (Rotea 2000, pl. VII/9), Șeușa (Ciută 2009, pl. L/7; LI/19), Turia (Székely 1995, pl. IX/5), Rotbav (Dietrich 2014a, pl. 47/3; 57/6; 68/3, 10-11, 13; 86/15; 95/20; 99/13), Plopiș (Bejinariu 2003, pl. II/4, 6), Suatu (Rotea 1994, pl. III/5), Sebeș - *Podul Pripocului* (Popa 2010, pl. 43/1) și Stolna - *Podurile Domnești* (Daróczy, Ursuțiu 2015, pl. 108/1819). Acest tip de ornament lipsește la Sebeș - *Între răstoace*.

În siturile Wietenberg timpurii se întâlnesc și alte elemente decorative, care nu au un impact general, ele fiind întâlnite doar pe câte un singur vas: ghirlanda din șanțuiri și alveole imprimate de la Sebeș - *Între răstoace* (fig. 133), registrul de romburi incizate de la

Oarța de Sus (Kacsó 2015, fig. 205) (fig. 261/1), decorul circular în relief de la Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 26/5; Kacsó 2004, pl. XVII) (fig. 262/2), ornamentele în zigzag de la Oarța de Sus (Kacsó 1987, fig. 26/5; 27/2) (fig. 262/2, 4), ornamentul în zigzag combinat cu alveole de la Turia (Székely 1995, pl. XI/2), vasul cu proeminențe în interior de la Oarța de Sus (Kacsó 2013, fig. 3-4), vasul cu decor alcătuit din două valuri care se intersectează și dau impresia de "8"-uri culcate de la Cerișor (Roman *et al.* 2000, pl. XXVII/2).

Absența unora dintre formele sau elementele ornamentale dintr-un sit nu înseamnă automat o diferență din punct de vedere cronologic față de alte stațiuni. Un exemplu îl reprezintă necropola de la Sebeș – *Între răstoace*, unde lipsesc câmile cu toartă supraînălțată, străchinile și castroanele lobate, decorul incizat în rețea și ornamentele striate. Trebuie identificate acele elemente comune care definesc faza timpurie în întreaga arie a culturii. Caracteristicile orizontului timpuriu au fost destul de bine conturate încă din 1994 de N. Boroffka, prin faza A. Totuși, împărțirea ei în două sub-etape încă nu a fost confirmată de cercetările arheologice din ultimele decenii. Arheologul german propunea și ideea de regionalizare în cadrul culturii, în care regiuni diferite ale Transilvaniei sunt caracterizate prin anumite trăsături ale olăriei (Boroffka 1994a, 244-246). În opinia noastră, un rol important îl are intensitatea locuirii într-un sit, care este diferită de la o fază la alta. De exemplu, primele două niveluri (specifice orizontului timpuriu) de la Rotbav sunt mult mai consistente (număr de complexe și materiale tipice) față de faza clasică (nivelul 3), redusă din punct de vedere al complexelor și materialelor arheologice. Un alt aspect care influențează demersul științific este stadiul cercetării sau publicării siturilor din aria culturii. Și influențele venite din zonele învecinate, observabile din punct de vedere stilistic pe ceramică, au un aport considerabil în favoarea ideii de regionalizare. În sud-estul Transilvaniei sunt elemente preluate din culturile Tei și Monteoru, în estul Transilvaniei din cultura Monteoru, în nord-vestul ariei culturii Wietenberg sunt importuri și elemente de tip Otomani și Hatvan, în sud-vest sunt de tip Mureș, Balta Sărată și Cornești-Crvenka.

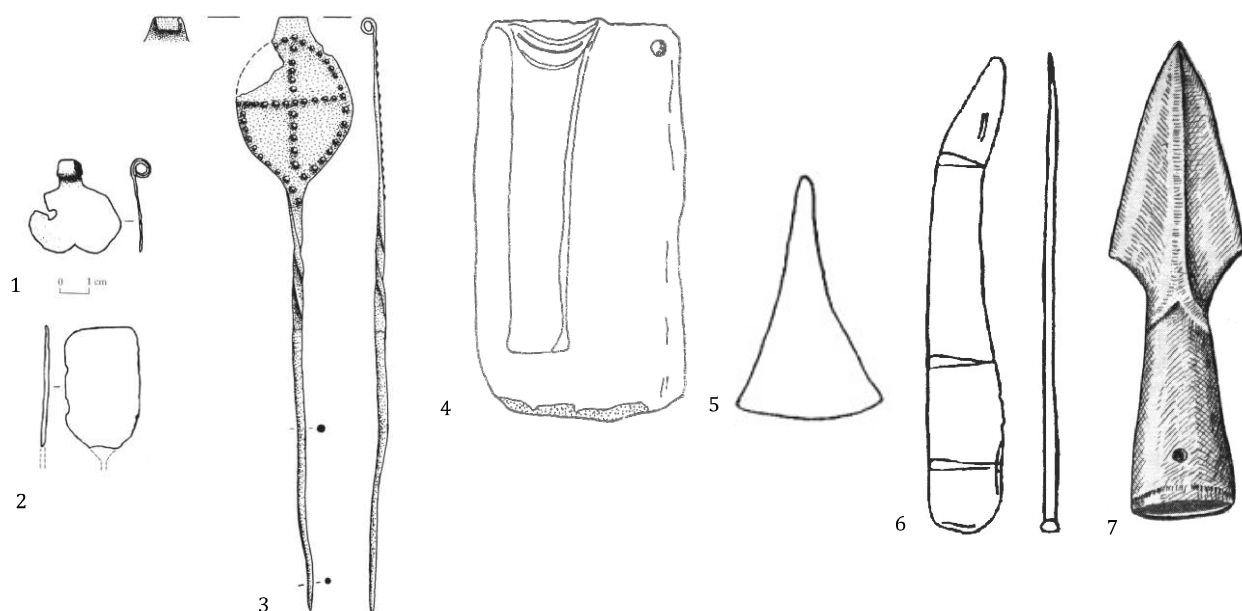

Fig. 273
Obiecte de aur descoperite la Oarța de Sus - *Ghiile Botii* (după Kacsó 2015)

Elemente tipice culturii Wietenberg pot fi observate în aria culturii Otomani, un exemplu sugestiv fiind așezarea de la Palota Veche (Emődi 2002). Această "regionalizare" este determinată și de diversitatea formelor și, mai ales, a ornamentelor ceramice din aria culturii Wietenberg. Numai în cimitirul de la Sebeș sunt șapte vase care prezintă forme și combinații ornamentale unicate în aria culturii (fig. 108; 125; 132; 133; 136; 159; 202). Și în alte situri situația este similară: 5 vase la Turia (Székely 1995, pl. V/5; VII/3; X; XI/2-3) (fig. 261/2-3, 6) și numeroase vase la Oarța de Sus (Kacsó 1987,

Fig. 274
Obiecte din bronz și tipare pentru turnat piese descoperite la Oarța de Sus - *Ghiile Botii* (după Kacsó 2004)

Fig. 275
 Piese de bronz și tipar
 pentru turnat dălți
 descoperite în situri
 timpurii ale culturii
 Wietenberg:
 1-2. Păuleni
 (după Popa 2010)
 3. Sebeș - *Podul
 Pripocului*
 (după Popa 2010)
 4-5. Derșida (4 după
 Dumitrașcu 1989; 5
 după Boroffka 1994a)
 6-7. Sighișoara -
Wietenberg
 (6 după Boroffka 1994a;
 7 după Horedt 1960)

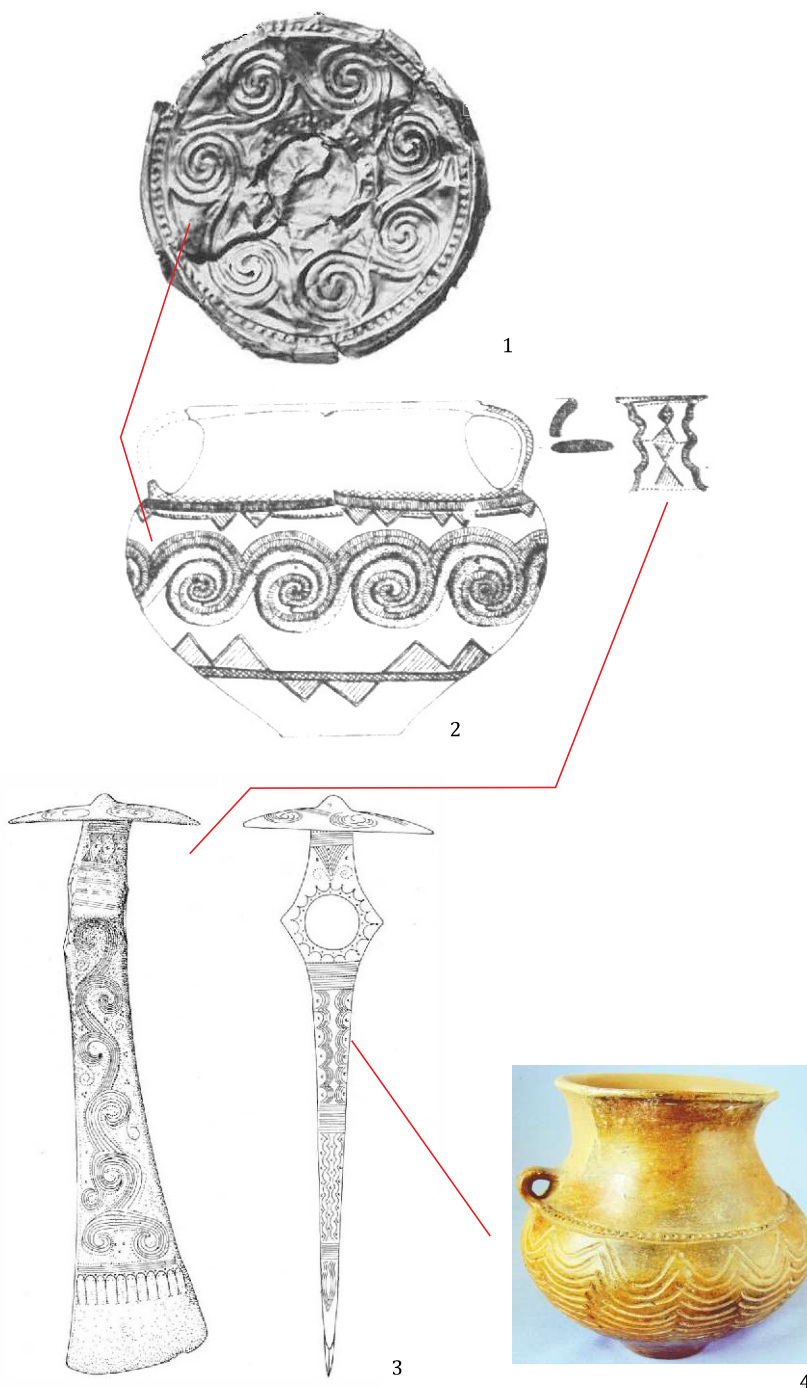
fig. 26/5; 27/2-3; Kacsó 2004, pl. XXI/2; XXVIII/5; XXX-XXXII; Kacsó 2013, fig. 11/1; Kacsó 2015, fig. 202; 205) (fig. 262/2, 4). Este normal să existe diferențe de la un sit la altul, dar caracteristicile generale sunt prezente în toate aceste stațiuni aflate la mare distanță unele de altele, fiind caracterizate prin formele și ornamentele descrise în rândurile de mai sus. În mod contrar, am fi nevoiți să le atribuim unor grupe distincte, ceea ce nu este cazul.

Prezența unor faze diferite într-un singur sit, cu niveluri de depunere subțiri, demonstrează un anumit mod de viață al comunităților din epoca bronzului mijlociu în aria intracarpatică. Zonele de deal și de munte, străbătute de râuri cu văi largi și terase înalte, au permis comunităților umane amenajarea de numeroase spații propice locuirii. Multe dintre așezările culturii Wietenberg sunt amplasate în zone joase, aproape de terenurile fertile și, mai ales, de zonele despădurite. Ne confruntăm cu o mobilitate crescută a comunităților Wietenberg care s-au mutat din loc în loc, întemeind alte așezări, după epuizarea resurselor unei anumite zone. Multe dintre acestea sunt repopulate așa cum se poate observa în așezările cu materiale și complexe din faze diferite. Cimitirele din aria culturii confirmă această ipoteză, acestea fiind de mici dimensiuni (necropola cu cele mai multe morminte este cea de la Limba - 74). Cele trei niveluri de locuire

specifice fazei timpurii de la Derșida și împărțirea cimitirelor pe grupuri sunt argumente că această practică a avut loc chiar în cadrul aceleiași etape. Fiecare locuire este urmată de o perioadă de abandon, toate construcțiile (din lut și lemn) fiind afectate de procesele de eroziune naturale. Și numărul mare de stațiuni arheologice (peste 600) confirmă ipoteza mobilității acestor comunități. În aria intracarpatică rolul de centre economice, comerciale și "de putere" ocupat de tell-uri în Câmpia Panonică (Molnár 2014, 12-13) este jucat de așezările fortificate sau de cele amplasate pe poziții dominante, pe platouri înalte de deal și de munte. Cercetările viitoare trebuie să demonstreze această ipoteză deoarece problematica acestui tip de așezări în cultura Wietenberg nu a beneficiat de atenția cuvenită.

Multe dintre formele și ornamentele de pe ceramica fazei timpurii își au originile în culturile și grupurile de la finalul bronzului timpuriu. Oala cu cea mai mare frecvență (tipul A.1 la Sebeș - *Între răstoace*) prezintă analogii în mormântul sau grupul de morminte de la Movila, faza Monterou Ic4 (Băjenaru 2014, 86, 227, fig. 62/C/7.), dar și în grupul Odaia Turcului (Băjenaru 2003, fig. 2.). Castronul de tip B.1 de la Sebeș - *Între răstoace* prezintă o analogie la Năeni - *Colarea*, în mormântul 2, alături de un vas askos cu decor de tip Năeni-

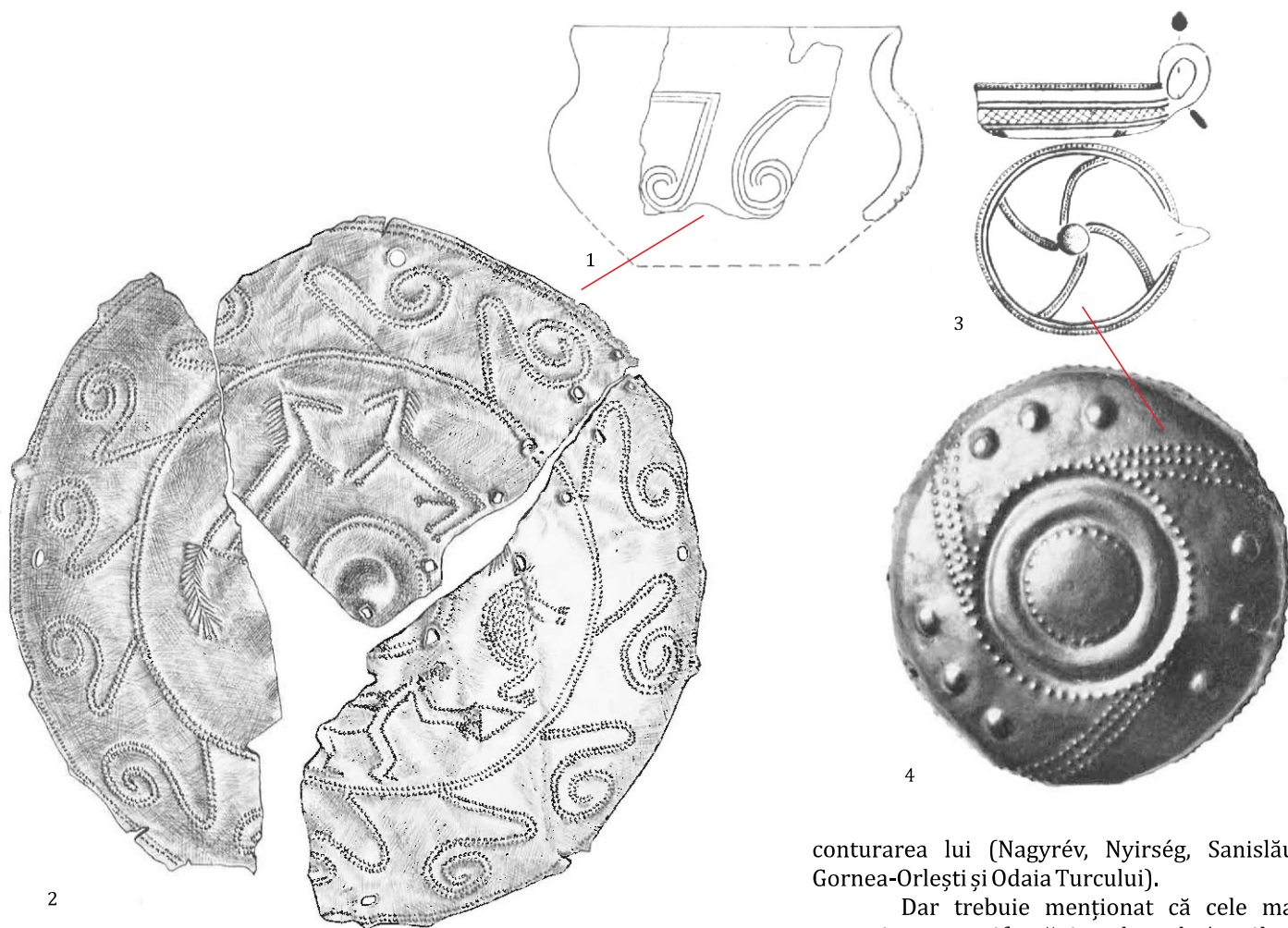
Schnekenberg (Băjenaru 2014, 228, fig. 62/11). Cana zveltă cu toartă supraînălțată, uneori cu buton, își găsește bune analogii în Transilvania în niveluri tipice Bronzului Timpuriu IIb, la Gligorești (Popa 2010, pl. 3/1), Tărtăria (Popa 2010, pl. 3/2), dar și în aria culturii Monteoru, faza Ic4, la Cârломănești (Munteanu 2010, pl. 37/2). Strachina din M. 32 de la Sebeș - *Între răstoace* prezintă similitudini în grupul Odaia Turcului (Băjenaru 2003, fig. 2; Băjenaru 2014, pl. 7/2-3 (tipul I.B.7-8) și în culturile Nagyrév (Vicze 2011, pl. 11/13; 2/9; 3/16; 6/7, 11; 7/3, 6, 13; 8/1, 12, 14; 11/10) și Kisapostag (Vicze 2011, pl. 13/13; 14/2; 17/8; 18/13; 22/11; 23/2). Tipul de oală A.3 de la Sebeș are trăsături asemănătoare cu oale din bronzul timpuriu, care au aplicate toarte pe diametrul maxim al corpului sferic (Kalicz 1984a, pl. XXVII/1, 3; Schreiber, Kalicz 1984, pl. XXXVIII/1; Popa 2010, pl. 6/10; Munteanu 2010, fig. 65/5-6; Vicze 2011, fig. 26, pl. 12/3; 13/11; 14/6; 15/8; 16/6; 18/4, 11, 14; 19/2, 6; 20/1). Un tip de capac întâlnit în etapa timpurie a culturii Wietenberg este atestat și în grupul Odaia Turcului (Băjenaru 2014, pl. 48/9). Mica strachină lobată de la Țelna are analogie tot în grupul Odaia Turcului (Băjenaru 2014, pl. 50/4). Vasul cu proeminente în interior de la Oarța de Sus, din groapa nr. 3, prezintă analogii în culturile Mako, Nagyrév, Nyírség și Sanislău (Kacsó 2013, 115-117). Decorul plastic aplicat deasupra sau sub toarte își are originile în finalul bronzului timpuriu (Schreiber, Kalicz 1984, pl. XXXV/19; XXXVI/3; XLII/1, 5, 11; Ciugudean 1996, pl. 58/3). Decorul incizat prin care este redat motivul zigzagului ("V"-uri cu vârful în sus) este întâlnit la Odaia Turcului, în nivelul 4 (Băjenaru 2014, pl. 47/8), București - Fundeni (Băjenaru 2014, pl. 50/8) și Sărata Monteoru (Băjenaru 2014, pl. 53/11). Mai multe "V"-uri alcătuite din linii paralele incizate cu vârful în sus se regăsesc pe vase atribuite bronzului timpuriu de la Gligorești, Pianu de Jos, Șibot, Tureni, Sfântu Gheorghe, Sărata Monteoru și Dalnic (Popa 2010, pl. 2/1-8). Și ornamentele incizate în rețea sunt specifice finalului bronzului timpuriu (Ciugudean 1996, fig. 1/10; 6/4, 6; 10/3; 16/1, 7; 43/14; Băjenaru 2014, fig. 21/5-6; 22/3; 23/9; 24/2). Triunghiurile incizate hașurate sau umplute cu puncte sunt menționate în siturile grupului

Fig. 276

Motive comune întâlnite pe obiecte de metal de tip Hajdúsámson-Apa și pe ceramica timpurie a culturii Wietenberg:
 1. Țufalău (după Mozsolics 1968); 2, 4. Oarța de Sus - Ghiile Botii (2 după Kacsó 1987; 4 după Kacsó 2004); 3. Apa (după Vulpe 1970)

Fig. 277

Motive comune întâlnite pe obiecte de metal de tip Hajdúsámson-Apa și pe ceramica timpurie a culturii Wietenberg:

1. Derșida (după Chidioșan 1980);
2. Grăniceri (după Mozsolics 1968);
3. Oarța de Sus - Ghille Botii (după Kacsó 1987);
4. Șmig (după Mozsolics 1968, Pl. 14/1)

Ciomortan-Costișa (Munteanu 2010, fig. 50) și culturii Monteoru, fazele Ic4, 3 – Ic3 (Munteanu 2010, fig. 33; Băjenaru 2014, pl. 41/3; 43/B/24). Motive imprimate precum șiruri de alveole circulare plasate la baza piciorului vaselor sunt menționate la Sebeș – *Valea Jianului* (Popa 2010, pl. 10/6) și Zoltan (Popa 2010, pl. 20/10). Decorul striat din faza timpurie este preluat din grupurile de la finalul bronzului timpuriu caracterizate prin ceramică de tip “*Besenstrich* și *Textilmunster*” (Popa 2010, 129).

În concluzie, repertoriul de forme și ornamente specific acestui orizont timpuriu este tributary unor tradiții locale, preluate de la grupurile și culturile de la finalul bronzului timpuriu de la sfârșitul mileniului III a. Chr., sugerând aportul unor medii diferite în

conturarea lui (Nagyrév, Nyírség, Sanislău, Gornea-Orlești și Odaia Turcului).

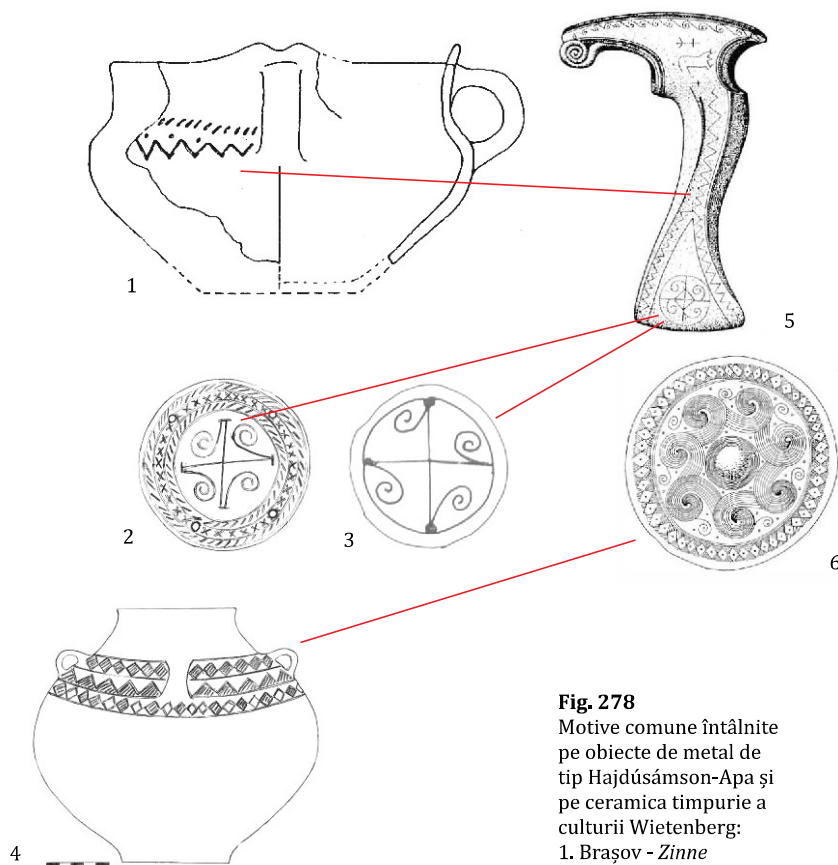
Dar trebuie menționat că cele mai apropiate manifestări culturale/ stiluri ceramice sunt cele de tip Andrid / Otomani I (Roman, Némethi 1990, 46-47; Némethi, Molnár 2001; Popa 2010, 134-138) și Ciomortan-Costișa (Cavruc, Dumitroaia 2000; Cavruc 2002; Munteanu 2010, 202-209; Popa 2010, 106-116, pl. 33). Nivelul cu materiale de tip Andrid/Otomani I suprapune nivelul Sanislău și este suprapus de nivelul Otomani II la Carei - *Bobald* (Roman, Némethi 1990, 39-47). Importantă este stratigrafia de la Păuleni, unde nivelul Ciomortan-Costișa este direct suprapus de nivelul Wietenberg timpuriu (Rotea 2000, 30; Cavruc, Rotea 2000, 157-158; Cavruc 2002, 191). Ritul funerar distinct față de grupurile și culturile învecinate contemporane (Mureș, Otomani, Monteoru, Tei și Costișa) reprezintă un motiv întemeiat de a accepta originea vestică în spațiul intracarpatic, din mediul Sanislău, Nagyrév și Nyírség. Grupul Nagyrév contribuie

în mare măsură la formarea culturii Vatyă (Boná 1975, 31-32; Kovács 1984, 220), în care ritul funerar este similar cu cel din cultura Wietenberg (Boná 1975, 32-44, 52, 59).

Piese de metal sunt rare în siturile culturii Wietenberg. Din contexte clar atribuibile fazei timpurii sunt mai multe obiecte din siturile de la Derșida, o dăltiță din nivelul 2 (fig. 275/5) și un tipar pentru turnat dălti cu toc de înmănușare (fig. 275/4) din nivelul 3 (Chidioșan 1980, 60), și Oarța de Sus, unde au fost descoperite piese de bronz, aur și argint, dar și tipare pentru turnat piese (fig. 273-274), toate de tip Hajdúsámson-Apa și Țufalău, datate în faza Bz. A2 (Kacsó 1987, 70, fig. 22-23; Kacsó 2004, 60, pl. XXXVIII-XXXIX). Poate fi adăugat acul de bronz cu cap discoidal de la Sebeș – *Podul Pripocului* (Boroffka 1994a, 286) (fig. 275/3), un pandantiv în formă de inimă (fig. 275/1) și un ac cu capul în formă de vâslă (fig. 275/2) de la Păuleni (Popa 2010, 146). Secera de tip arhaic (fig. 275/6) și vârful de lance (fig. 275/7) descoperite la Sighișoara – *Wietenberg* au fost datate într-o perioadă timpurie a culturii Wietenberg (Boroffka 1994a, 286; Andrișoiu, Rustoiu 1997, 32). Din păcate, aceste piese nu au context arheologic, în așezarea de pe Dealul Turcului, deranjată în epoca dacică, fiind atestate fazele Chidioșan II și III. O piesă de bronz este menționată și la Plopiș (Bejnariu 2003, pl. VI/2). În aria culturii Wietenberg sunt atestate depozite de tip Hajdúsámson-Apa, Țufalău și Tolnanémedi, datate în Bz. A2 (Kacsó 1993, 74; 1998, 259; Gogăltan 1998, 198; Popa 2010, 138-153). Primele două serii sunt considerate creații locale, acoperind ariile de răspândire ale culturilor Wietenberg, Otomani și Suci de Sus. Piese specifice acestor serii sunt răspândite într-un areal circumscris acestor culturi și zonelor imediat învecinate. Și importurile ceramice reciproce demonstrează o relație strânsă între aceste culturi. Depozitele de la Deva și Sebeș, având piese de bronz specifice vestului Bazinului Carpatic, sunt atribuite fazei timpurii ale culturii Wietenberg (Popa 2010, 138-153).

Numeroase elemente ornamentale identificate pe obiectele de metal de tip Hajdúsámson-Apa și Țufalău se regăsesc și pe ceramica de tip Wietenberg timpurie (fig. 276-

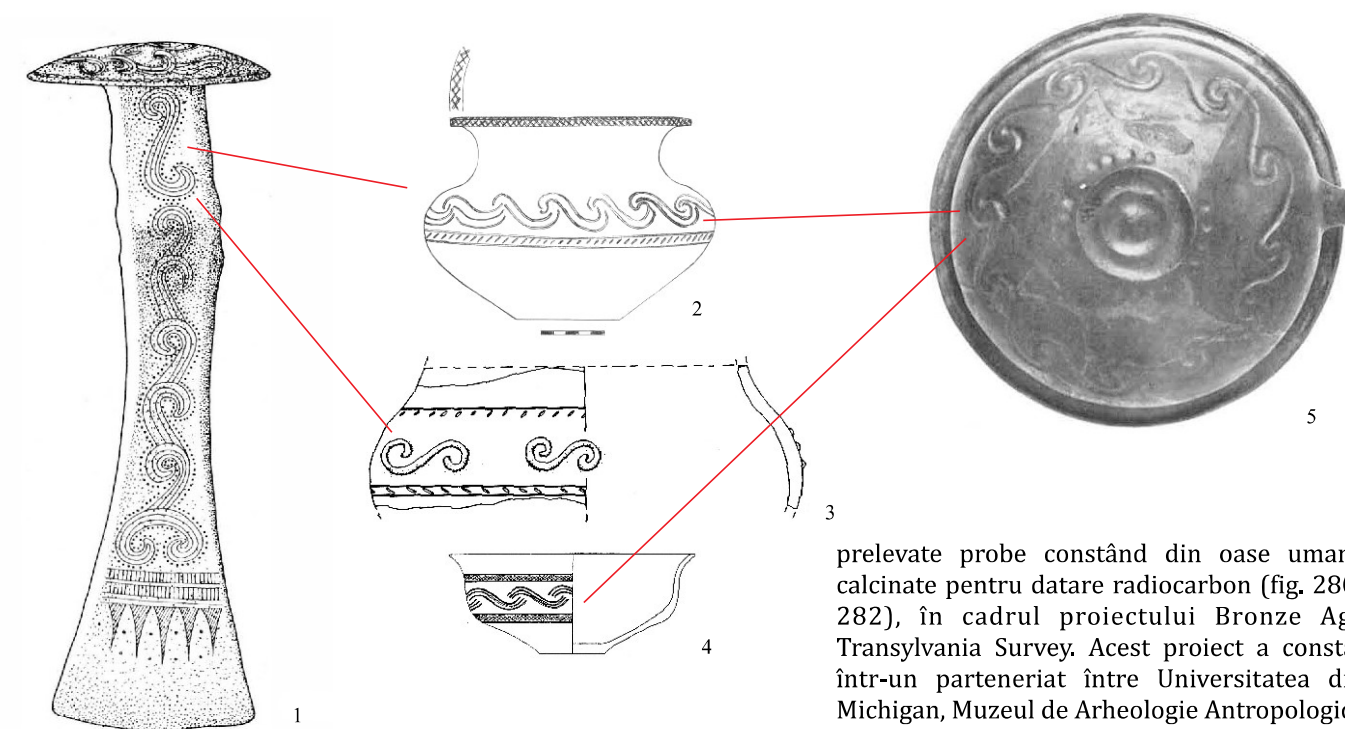
Fig. 278

Motive comune întâlnite pe obiecte de metal de tip Hajdúsámson-Apa și pe ceramica timpurie a culturii Wietenberg:

1. Brașov - *Zinne* (după Boroffka 1994a);
- 2, 4. Oarța de Sus - *Ghiile Botii* (după Kacsó 2013);
3. Derșida (după Chidioșan 1980);
5. Țufalău (după Vulpe 1970);
6. Gaura (după Vulpe 1970)

279). Foarte probabil ca aceste ornamente să fi fost preluate în aria intracarpatică imitând ornamentele de pe aceste piese, care acoperă un spațiu vast în Bazinul Carpatic. Circulația obiectelor de bronz și aur de tip Hajdúsámson-Apa și Țufalău pare să sugereze existența unei structuri politice și economice care unește comunități diferite, așa cum ne demonstrează riturile funerare diferite. Prezența unui procent mic de incinerări în cadrul unor comunități în care ritul principal este inhumarea și invers demonstrează existența unor legături strânse între indivizi din zone diferite, care se identifică prin obiceiuri distincte, dar și prin olărie. Prezența depozitelor de piese specifice vestului Bazinului Carpatic în aria intracarpatică reprezintă încă un argument în favoarea contactelor cu zonele ocupate de cultura Vatyă și grupurile cu ceramică incrustată.

Importurile ceramice reciproce între cultura Wietenberg și culturile vecine sunt atestate încă din faza timpurie, care este

Fig. 279
Motive comune întâlnite pe obiecte de metal de tip Hajdúsámson-Apa și pe ceramica timpurie a culturii Wietenberg:
1. Păuliș (după Vulpe 1970);
2. Oarța de Sus - *Ghiile Botii* (după Kacsó 2013);
3. Derșida (după Boroffka 1994a);
4. Sighișoara - *Wietenberg* (după Boroffka 1994a);
5. Hernádkak (după Mozsolics 1968)

paralelă cu Otomani II (Chidioșan 1974, 157-159; Chidioșan 1980, 90-91; Boroffka 1994a, 287), Mureș / Periam-Pecica Ib (Chidioșan 1980, 88; Soroceanu 1991, 119, pl. 49/15; Szabó 1999, 24-25, fig. 36/Gr. 102/5; fig. 52/Gr. 127/3), Hatvan II (Boroffka 1994a, 286), Monteoru Ic2-1 (Chidioșan 1980, 85-86; Boroffka 1994a, 286-287; Popescu, Băjenaru 2004, 289; Puskás 2015, 105). Raportat la sistemele cronologice uzitate, este contemporană fazelor Reinecke Br. A2, Boná MB 2, Mozsolics B III și Gogâltan BM II.

În anul 2013, din nouă morminte din necropola de la Sebeș - *Între răstoace* au fost

prelevate probe constând din oase umane calcinate pentru datare radiocarbon (fig. 280-282), în cadrul proiectului Bronze Age Transylvania Survey. Acest proiect a constat într-un parteneriat între Universitatea din Michigan, Muzeul de Arheologie Antropologică (University of Michigan Museum of Anthropological Archaeology) (C. Quinn și J. O'Shea) și Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia (H. Ciugudean). Probele au fost procesate ca date AMS în Laboratorul AMS din cadrul Universității Arizona (SUA), în cadrul unei colaborări între Colin P. Quinn și Gregory Hodgins.

Datele obținute în laborator pot fi interpretate diferit, în funcție de organizarea necropolei, de tipurile de morminte și de mobilierul și inventarul funerar:

- Modelul 1. Vasele descoperite în mormintele de la Sebeș - *Între răstoace*, prin formele și ornamentele unitare, sunt o dovadă

	Codul laboratorului	Context	Probă	BP	cal BC (95.4%)	Program
1	AA -103611	M.2	os uman calcinat	3445±41	1883 -1660	Oxcal v4.2.4
2	AA -103613	M.17	os uman calcinat	3517±41	1950 -1700	Oxcal v4.2.4
3	AA -103614	M.25	os uman calcinat	3533±41	2007 -1746	Oxcal v4.2.4
4	AA -103615	M.32	os uman calcinat	3555±41	2021 -1746	Oxcal v4.2.4
5	AA -103616	M.34	os uman calcinat	3562±42	2026 -1771	Oxcal v4.2.4
6	AA -103617	M.36	os uman calcinat	3425±41	1878 -1629	Oxcal v4.2.4
7	AA -103618	M.43	os uman calcinat	3520±41	1953 -1701	Oxcal v4.2.4
8	AA -103619	M.44	os uman calcinat	3495±40	1923 -1695	Oxcal v4.2.4
9	AA -103620	M.45	os uman calcinat	3501±40	1933 -1697	Oxcal v4.2.4

Fig. 280
Datele radiocarbon din necropola de la Sebeș - *Între răstoace*

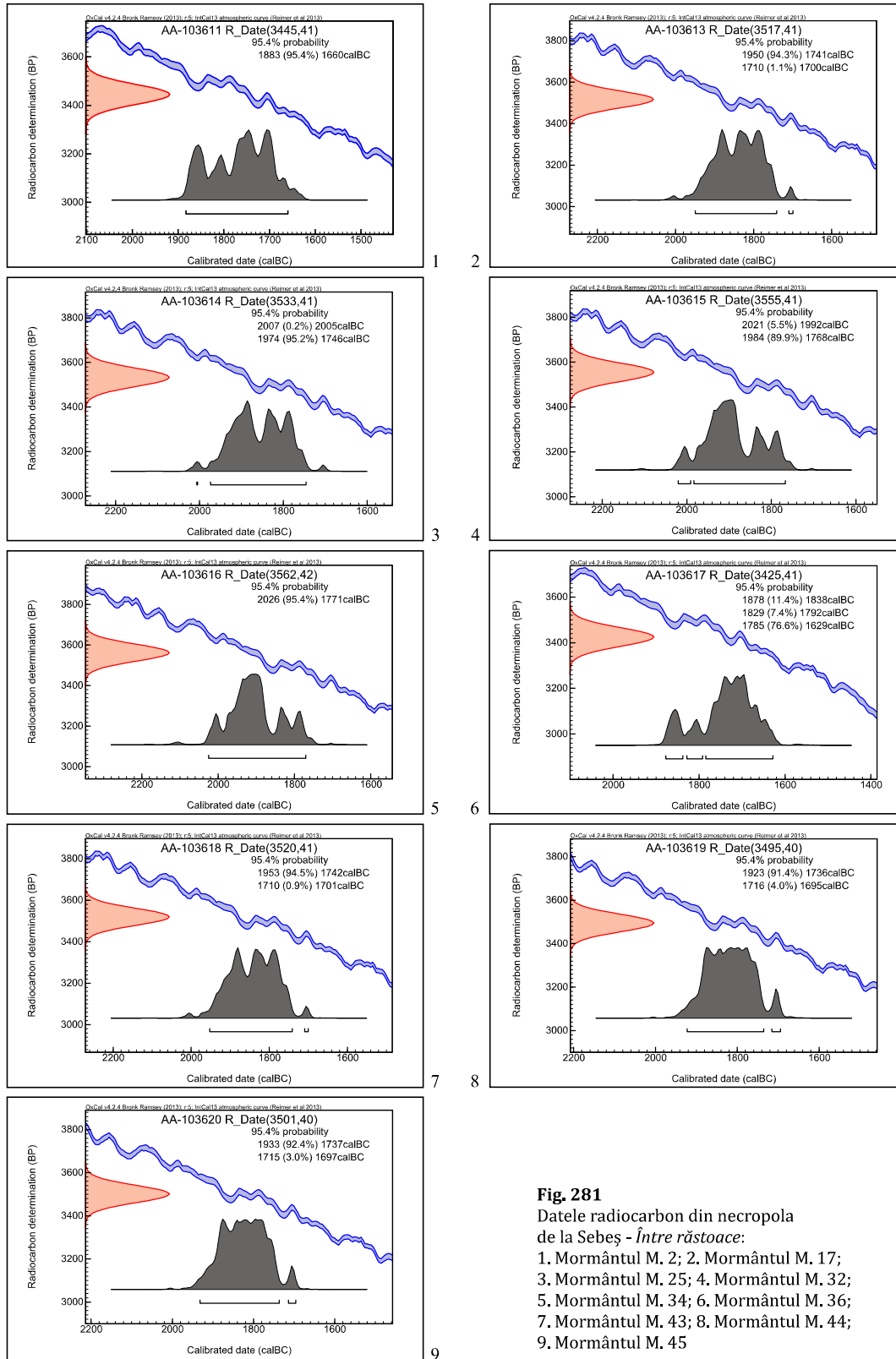

Fig. 281

Datele radiocarbon din necropola de la Sebeș - *Între răstoace*:

1. Mormântul M. 2; 2. Mormântul M. 17;
3. Mormântul M. 25; 4. Mormântul M. 32;
5. Mormântul M. 34; 6. Mormântul M. 36;
7. Mormântul M. 43; 8. Mormântul M. 44;
9. Mormântul M. 45

că indivizii au fost îngropați într-un interval scurt de timp. Probele pentru datarea radiocarbon au fost astfel selectate încât să poată acoperi mai multe variante: morminte din grupul I (M. 32, M. 34, M. 36, M. 43, M. 44 și M. 45) și din grupul II (M. 2, M. 17 și M. 25), morminte cu structuri din piatră (M. 32 și M. 44), morminte din centrul (M. 43 și M. 36) și marginea grupului principal (M. 32), morminte cu mărgelile din faianță (M. 25), morminte în care se află tipuri diferite de vase. Datele radiocarbon din aceste morminte confirmă ipoteza că necropola a funcționat o perioadă scurtă de timp. Intervalul cel mai probabil în care necropola e funcționat este 1878 - 1771 cal BC, toate cele nouă date intersectându-se în cadrul acestei perioade de timp (fig. 282, marcat cu verde). Există posibilitatea ca unele morminte să fie anterioare acestui interval, dacă luăm în calcul datele radiocarbon din mormintele M. 32 și M. 34 (fig. 282, marcat cu galben), sau posterioare, așa cum ar sugera datele din mormintele M. 2 și M. 36 (fig. 282, marcat cu albastru).

Modelul 2. Sunt luate în calcul intervalele de timp cu probabilitatea cea mai mare din fiecare dată radiocarbon. Astfel, primele morminte din necropolă sunt amenajate în a doua jumătate a secolului al XX-lea cal BC, conform datelor din M. 32 și M. 34 (fig. 282, marcat cu galben). Mai mult, primele morminte fac parte din grupul I, cel mai numeros, considerat de noi primul din punct de vedere cronologic în cadrul necropolei. În paralel cu amenajarea de noi morminte în grupul principal, la finalul secolului al XX-lea și începutul secolului al XIX-lea cal BC, un nou grup de morminte este inițiat (grupul II), așa cum sugerează data radiocarbon din M. 25. La finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XVIII-lea cal BC, cimitirul este aproape complet, fiind adăugate morminte în grupurile I și II: datele din M. 17, M. 43, M. 44 și M. 45 (fig. 282, marcat cu verde). Nu sunt date radiocarbon din grupul III, dar este de presupus că, în paralel, sunt amenajate și aici morminte. Necropola este abandonată în cursul secolului al XVIII-lea cal BC, conform datelor din M. 2 și M. 34 (fig. 282, marcat cu albastru).

În ultimii ani au fost publicate mai multe date radiocarbon (fig. 283) din siturile

culturii Wietenberg, care, în mare parte, datează evoluția acesteia între secolele XX și XV cal BC. Din situri atribuite orizontului timpuriu (faza II Chidioșan) dispunem de următoarele date ^{14}C (fig. 283):

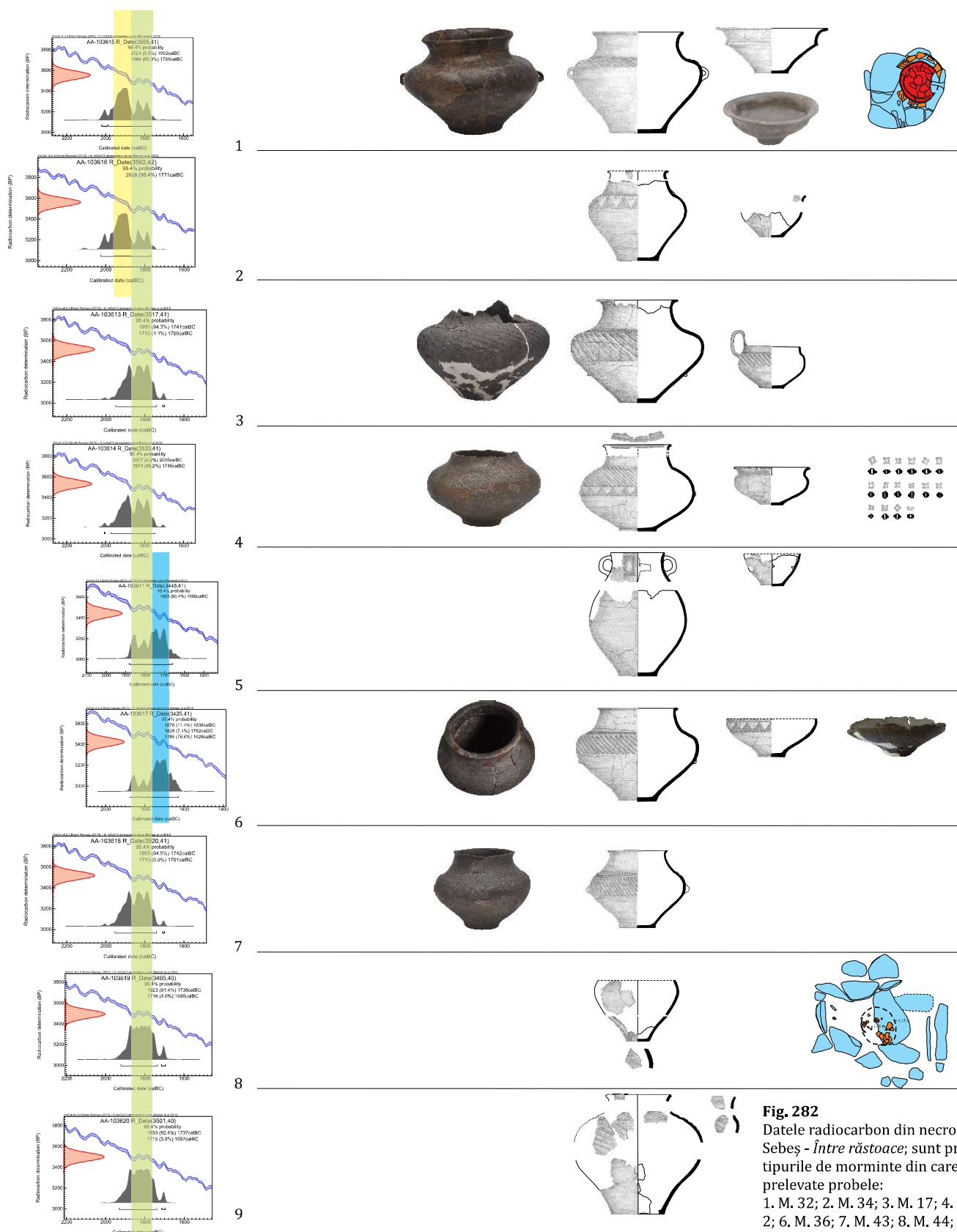
- Bln-5626: 3507±37 BP, 1931-1701 cal BC (95.4%), Oarța de Sus – *Ghiile Botii* (Görsdorf 2005, 468; Bălan, Quinn 2014, 120; Kacsó 2015, 432; Gogâltan 2015, 75, fig. 25; Berecki 2016, fig. 32, 34, tabelul 26);

- Ly-9190: 3265±30 BP, 1619-1458 BC (95.4%), Oarța de Sus – *Ghiile Botii* (Kacsó 2004, 60; Bălan, Quinn 2014, 119-120; Kacsó 2015, 432; Gogâltan 2015, 75, fig. 24; Berecki 2016, fig. 32, 34, tabelul 26);

- Hd-28203: 3547±24 BP, 1954 - 1774 cal BC (95.4%), Rotbav – *La pârauț* (Dietrich 2014a, 171; Dietrich 2014b, 60-61; Bălan, Quinn 2014, 120; Gogâltan 2015, 77; Berecki 2016, fig. 32, 34, tabelul 26);

- proba PAC-25: 3440±25 BP, 1877-1683 cal BC (95.4%), Păuleni (Whitlow *et al.* 2013, 38; Gogâltan 2015, 77, fig. 31; Berecki 2016, fig. 32, 34, tabelul 26).

Acestea confirmă datele radiocarbon de la Sebeș – *Între răstoace*. La Oarța de Sus, din groapa 22 dispunem de două date radiocarbon obținute în două laboratoare diferite, cea de la Berlin fiind similară cu celelalte date de la Rotbav, Păuleni și Sebeș. Importantă este și data ^{14}C din nivelul Costișa-Ciomortan de la Păuleni, suprapus direct de nivelul Wietenberg: 3620±16 BP, 2031-1925 cal BC (95%) (Gogâltan 2015, 76-77, fig. 30). Data ^{14}C de la Rotbav datează nivelul 2 din această așezare, contemporan în opinia noastră cu nivelurile 1-3 de la Derșida și necropola de la Sebeș – *Între răstoace*. Luând în considerare datările absolute propuse pentru bronzul timpuriu III (sec. XXII-XXI BC) (Gogâltan 2015, 62-70) și faza Wietenberg clasică / Chidioșan III (Ciugudean, Quinn 2015, 149-153), etapa timpurie, conform datelor ^{14}C de la Sebeș, Păuleni, Rotbav și Păuleni, poate fi datată în intervalul dintre secolul al XX-lea și secolul al XVIII-lea cal BC. Cel mai probabil, trecerea în faza următoare se petrece în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cal BC. Analizând toate datele ^{14}C din siturile culturii Wietenberg, se poate observa că acestea sunt similare datelor din culturile învecinate: Mureș (Uhnér 2010,

Fig. 282
 Datele radiocarbon din necropola de la Sebeș - *Între răstoace*; sunt prezentate tipurile de morminte din care au fost prelevate probele:
 1. M. 32; 2. M. 34; 3. M. 17; 4. M. 25; 5. M. 2; 6. M. 36; 7. M. 43; 8. M. 44; 9. M. 45

	Codul laboratorului	Sit	Fază	Context	Probă	BP	cal BC (95.4%)	Software
1	AA-103611	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.2	os uman calcinat	3445±41	1883-1660	Oxcal v4.2.4
2	AA-103613	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.17	os uman calcinat	3517±41	1950-1700	Oxcal v4.2.4
3	AA-103614	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.25	os uman calcinat	3533±41	2007-1746	Oxcal v4.2.4
4	AA-103615	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.32	os uman calcinat	3555±41	2021-1746	Oxcal v4.2.4
5	AA-103616	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.34	os uman calcinat	3562±42	2026-1771	Oxcal v4.2.4
6	AA-103617	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.36	os uman calcinat	3425±41	1878-1629	Oxcal v4.2.4
7	AA-103618	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.43	os uman calcinat	3520±41	1953-1701	Oxcal v4.2.4
8	AA-103619	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.44	os uman calcinat	3495±40	1923-1695	Oxcal v4.2.4
9	AA-103620	Sebeș - <i>Între răstoace</i>	Wietenberg timpuriu	M.45	os uman calcinat	3501±40	1933-1697	Oxcal v4.2.4
10	Ly-9190	Oarța de Sus - <i>Ghiile Botii</i>	Wietenberg timpuriu	groapa nr. 22	sămânță carbonizată	3265±30	1619-1458	Oxcal v4.2.4
11	Bln-5626	Oarța de Sus - <i>Ghiile Botii</i>	Wietenberg timpuriu	groapa nr. 22	sămânță carbonizată	3507±37	1931-1701	Oxcal v4.2.4
12	Hd-28203	Rotbav - <i>La pârauț</i>	Wietenberg timpuriu	nivelul Rt. 2	os de animal	3547±24	1954-1774	Oxcal v4.2.3
13		Păuleni	Wietenberg timpuriu	nivelul 2	lemn	3440±25	1877-1683	Oxcal v4.2.3
14	Hd-27967	Rotbav - <i>La pârauț</i>	Wietenberg clasic (III/C)	nivelul Rt. 3	os de animal	3195±19	1501-1430	Oxcal v4.2.3
15	Hd-27989	Rotbav - <i>La pârauț</i>	Wietenberg clasic (III/C)	nivelul Rt. 3	os de animal	3174±16	1497-1416	Oxcal v4.2.3
16	Bln-4622	Sighișoara - <i>Cartierul viilor</i>	Wietenberg timpuriu (III/C) și Noua	complex	cărbune	3330±51	1742-1501	Oxcal v4.2.4
17	Hd-29515	Alba Iulia - <i>Recea</i>	Wietenberg clasic (III/C)		os de animal	3448±21	1876-1689	Oxcal v4.2.4
18	AA-103610	Sibișeni	Wietenberg clasic (III/C)	mormânt	os uman calcinat	3454±46	1891-1645	Oxcal v4.2.4
19	OS-107666	Geoagiu de Sus - <i>Viile satului</i>	Wietenberg clasic/târziu	groapă	cărbune	3370±45	1767-1530	Oxcal v4.2.4
20	OS-107554	Geoagiu de Sus - <i>Viile satului</i>	Wietenberg clasic/târziu	groapă	cărbune	3470±25	1882-1697	Oxcal v4.2.4
21	OS-107555	Geoagiu de Sus - <i>Viile satului</i>	Wietenberg clasic/târziu	groapă	cărbune	3260±25	1614-1460	Oxcal v4.2.4
22	DeA-2002.1.1	Voivodeni - <i>La școală</i>	Wietenberg clasic (III/C)	schelet 1	os de animal	3337±38	1736-1521	Calib 6.1.1
23	DeA-2003.1.1	Voivodeni - <i>La școală</i>	Wietenberg clasic (III/C)	schelet 5	os de animal	3412±42	1877-1619	Calib 6.1.1
24	DeA-2004.1.1	Voivodeni - <i>La școală</i>	Wietenberg clasic (III/C)	schelet 4	os de animal	3407±38	1874-1617	Calib 6.1.1
25	RoAMS-16-03	Luduș - <i>Fabrica de zahăr</i>	Wietenberg clasic (III/C)	groapa Cx. 5	os de animal	3346±73	1876-1452	Oxcal v4.2.4
26	RoAMS-16-05	Luduș - <i>Fabrica de zahăr</i>	Wietenberg clasic (III/C)	nivel de călcare	os de animal	3147±66	1607-1232	Oxcal v4.2.4
27	RoAMS-16-07	Luduș - <i>Fabrica de zahăr</i>	Wietenberg clasic (III/C)	Cx.22	os de animal	3422±36	1876-1629	Oxcal v4.2.4
28	RoAMS-16-08	Luduș - <i>Fabrica de zahăr</i>	Wietenberg clasic (III/C)	Cx.22	os de animal	3345±78	1876-1451	Oxcal v4.2.4
29	RoAMS-16-04	Luduș - <i>Fabrica de zahăr</i>	Wietenberg târziu?	Cx. 6	os de animal	3186±73	1626-1277	Oxcal v4.2.4
30	OS-108811	Micești-Ciğășe	Wietenberg târziu?	groapa C.11/2012	os de animal	3460±25	1745-1627	Oxcal v4.2.3
31	OS-108311	Micești - <i>Ciğășe</i>	Wietenberg târziu (IV/D)	groapa C.7/2009	os de animal	3390±25	1880-1693	Oxcal v4.2.3
32	DeA-5021	Gligorești - <i>Holoame</i>	Gligorești	nivel	os de animal	3296±38	1682-1498	Oxcal v4.2.4
33	DeA-5096	Vlaha - <i>Pad</i>	Wietenberg târziu (IV/D)	complex		3249±30	1612-1451	Oxcal v4.2.4
34	DeA-5152	Vlaha - <i>Pad</i>	Wietenberg târziu (IV/D)	complex		3236±41	1612-1433	Oxcal v4.2.4

Fig. 283
Datele radiocarbon din
siturile culturii
Wietenberg

350-351; Nicodemus, O'Shea 2015; Gogâltan 2015, 70-72, fig. 16-17), Hatvan (Uhnér 2010, 348-350), Otomani (Uhnér 2010, 349-352; Gogâltan 2015, 73), Vatyá (Uhnér 2010, 347-340, 350; Jaeger, Kulcsár 2013, 294-313),

Monteoru (Motzoi-Chicideanu *et al.* 2012, 52-53; Popescu 2013, 185-187; Vasilescu 2013) și Costișa (Popescu 2013, 184-186; Popescu, Băjenaru 2015, 36; Bolohan *et al.* 2015, 136-140; Gogâltan 2015, 76-77).